

Sámiis

Sámi čálakultuvrralaš áigečála • Nr. 5 Čakčamánu 2009

NUVTTÁ

"IMAŠLEMOŠ ČÁLUS
MAID SÁPMELAŠ LEŠ
GOASSIGE DAHKAN"

KNUT HAMSUN

28

MII CUVKE JÁVOHIS-
VUODA MUVVRA?

AURA MARI NORDBERG

36

DJIESESmun
leandolkan
M u t e l e
f o v d n a
le a á i b b a s
FUCKAjamu
s k i h p á r a t
le a t á i b b a s
W E I R D O
J O I N E
m i e l d e
m á r k a n i i ? !

*"Ii bat olmmoš galgga sáhttit leat
sápmelaš vaikko ii máhte
ieš gávtti goarrut?"*

SIRE K. GASKI: GO DÁŽA JEARAHA SÁMI DÁIDAGA BIRRA

NUORAIN ČAFFADET
SÁMEGIELLA

RISTIN RÄVDNÄ J. EIRA

52

SFS ja sámi almmolašvuohhta

Sámi fágagirječálliid- ja jorgaleaddjiidsearvi (SFS) orru dagaheamen ollu oaivebákkása Sámediggái. Sámediggi ii oro riehta diehtimin gosa searvi gullá. Leat gullostan jienat dikki hálddahusa siskkobealde geat leat eahpidan vel dan ge ahte lea bat gal SFS oppanassii ge kulturorganisašuvdna. Sii orrot jorralan dan roggái ahte navdet dušše dáiddáriid ovdastit kultuvrra. Lean eará sajis dán **Sámis**-nummiris čállán sámi kulturságastallama birra, dahje váilevaš sámi kulturságastallama birra, de dan guodán dán čállošis. Eai dáidde Sámedikkis diehtit ja áddet mii kulturserviid doaibma lea danin go kultuvra nu oktageardánit presenterejuvvo sápmelaččaid gaskkas ja sámi mediain.

Kulturdoaba lea ollu viiddit go dušše fátmastit dáid-dabargguid ja -servviid, dasa gullet sihke alit-oahpahuša skuvlen- ja dutkandoaimmat, dasa gulašedje mediadoaimmat, ja erenoamážit kritihkka ja árvoštallan. Dárbbášuvvo oahppu ja máhttu buot dieid áššiid fuolahit. Danin lea universitehtaid ja allaskuvllaid ovdasvástádus fállat oahpu, ja ámmátserviid bargu ovdastit fágamáhtu ja čehppodaga, man haga ealli ja doaibmi servodat ii birge. Jus Sámediggi dáhttu vuo-

ruhit dušše dáiddalaš beali, ii ge fágalaš ja kritihkalaš beali, de gártá sámi kulturpolitihkka boahtteáiggis skierbmut. Ii ávkkot navdit ahte dáiddáršiehtadusa olis lea visot servodaga kulturdoaimmaid áimmahuššan.

*”Kulturdoaba lea ol-
lu viiddit go dušše
fátmastit dáidda-
bargguid, dasa gullá
erenoamážit kritihkka
ja árvoštallan.”*

Lea duodaid imaš go ii leat dadi eanet ságastallan kulturfágalaš fáttáid birra min servodagas. Dan moatti háve go leamaš doavva fidnet johtui juogalágan digáštallama, de lea dat bisánan dasa go oasseváldit leat fallehišgoahtán ságastallanguimmiideaset dan sadjái go ášši nákkáhallas.

Lea oppanassii Sámis menddo olu dat dáhpá sáddan ahte ii atnit váldofuola áššis, baicce olbmos. Dahje searvvis. Jus Sámedikki kulturhálddašeddjit dan sadjái go dušše navdit baicce ozašedje duohta dili, de fuomášivčče johtilit ahte SFS maŋimus logemat jagi leamaš okta váldo kulturáššiid ovdideaddjin Sámis. Ii ge dat leat mihkkige ipmašiid; kultuvra han lea hui dehálaš oassi searvvi doaimmain – fága, kultuvra ja kulturpolitihkka. ■

*Dearvuodaiguin
Harald Gaski
SFS stivrajodiheadji*

SÁMIS

Sámi čálakultuvrralaš áigečála, man dál ČálliidLágádus almmuha Sámi fágagirjjálaš čálliid- ja jorgaleaddjiidsearvvi ovddas.

Nr. 5 Čakčamánu 2009
ISSN 0809-7410

Doaimmahus

Harald Gaski ja John T. Solbakk

Ruhtdeaddjit

Norgga Sámediggi ja SFS
Sámi fágagirjjálaš foandda.

Sámis artiikkaliid ja govaid ii oaččo almmuheaddji, čáli dahje govvideaddji lohahaga mánget.

Olgošgovva Britt Rajala

Gráfoláš bargu Minna Saastamoinen, Studio Borge, Ohcejohka

Deaddilan Waasa Graphics Oy, Vaasa

SFS

Sámi fágagirjjálaš čálliid- ja jorgaleaddjiid searvvi stivra

Ovdaolmmoš Harald Gaski
Rautindveien 8, 9100 Kvaløysletta

Stivralahttu Lill Tove Fredriksen
Grøholtvn. 5, 9010 Tromsø

Stivralahttu Trond Are Anti
Buolbmát, 9845 Deatnu

Sadjásaččat Leif Eriksen
Nordre Ringvei 19, 9500 Alta

Laila Susanne Vars
9520 Guovdageaidnu

Seija Guttorm
Niitošjogaš 21, 9730 Kárášjohka

Čállingoddi

Jodiheddji John T. Solbakk
Fitnodatgeaidnu 13, Pb 140,
NO-9735 Kárášjohka
Tel. +47 78 46 83 30,
+47 91 59 06 06
Faksa +47 78 46 83 29
E-poasta: samifaga@samifaga.org

Sámis lea nuvttá. Dan sáhtá dáhttu SFS čállingottis.

Sámis artiikkaliid sáhtá maidái lohkat dás:

www.samifaga.org

Dearvvuodat doaimmahusas!

Manai guhkes áigi ovdal go fas odda **Sámis** idii. Dat ii leat vuosttažettiin SFSa sivva, ii ge doaimmahusa, muhto Sámedikki! Dadebahábut dájuhedje Sámedikkis min jáhkkit ahte 2009 álgogeahčen galge boahhtit ruđat áigečállaga doaimmaheapmái. Nu ii dattege geavvan, easka geassemánu čoahkkimis juolluduvvui ruhta. Eat arvan joatkit doaimma dušše Fágagirjjálaš foandda doarjagiin, go hálideimmet leat prinsihpalaččat ja iskat Sámedikki duohta áigumuša leat mielde skáhppomin sápmelaš lohkkiiide mánggabaealat lohkašuša sámegillii. Leat álo oaivvildan ahte **Sámis** fálađat lohkkiiide lea erenoamáš ja earalágan go mii dassázii lea gávdnon, de dan dihtii eat vuollánan ákkastallamis ruhtadeaddji eiseváldiiguin manin lea veara doarjut **Sámis**-áigečállaga.

Dál de leat fidnen doarjaga, eat leat vuos beassan fásta sadjai ee. dan dihtii go áššemeannudeamis Sámediggi ii ožžon iežas bargiin dievaslaš dieduid áigečállaga birra, muhto eat gille guohcistit dainna. Doaivut dál go diedut leat njulgejuvvon, ja **Sámis** fas ilbmagohtá, ahte rahpašivččii Sámedikki ruhtabursa váfistit fásta fágalaš sámegielat áigečállaga boahhteáiggi, vaikko ballat binnáš das go nu uhccán sámepolitihkkárat njunuš posišuvnnain ieža máhttet sámegiela lohkat.

Vaikko SFS álo gártá atnit **Sámis**-áigečállaga iežas vuoiga mánnán, de searvvi stivra gávnnašii ahte ii sáhte stivra ja čállingotti geatnegahttit leat doaimmaheaddjin ge, de dan dihtii jearai 2008 ahte lea go oktage sámi lágadusaid mii hálidivččii váldit badjelassas almmuhit **Sámis**. Áidna lágádus mii vástidii jearaldahkii lei ČálliidLágádus. Lágádus eaktudii visis vuodđodoarjaga almmuhit áigečállaga. Dán doarjaga mii sávvat áiggi mielde šaddat bastevažžan Sámedikkis. Dássázii lea SFS geavahan searvvi iežas ruđaid fágagirjjálaš foanddas ruhtadit olggošaddimiid. SFS lea dál dahkan šiehtadusa ČL'ain, muhto dassá go bastevaš ruhtadeapmi čielgá, gártá almmuheapmi dušše duollet dálle nu go dássázii ge leamaš. Dakkár bargoeavttut eai atte vejolašvuoda báikáhit doaimmaheaddji ii ge ráhkadit guhkitáiggi almmuhanplána, de danin ii leat álki fidnet čálliid ge bláddái. Ohpihii duodaštuvvo ahte sápmelaš lea eanet hálái go čállái, muhto eat mii dattege vuollán. Dán ge vuoro leaba doaimmaheaddji guovttis ieža gártan oalle stuorra oasi bládis čállit, muhto doivo goit ahte sisdoallu geasuhivččii. Ja bivde buriid vehkiid feaskáratist Sámediggeáirasiiiguin vai **Sámis** fidnešii bastevaš ruhtadeami. Dalle sáhtášii dasa nammadit goit oasseáiggi doaimmaheaddji, gii beasašii barggildit ásahtit eanet uhcit fásta čállijoavkku iešgudette sámegillii.

Doaivut oaidnalit fas maŋjedis čavčča! ■

Dearvuodaiguin, Harald Gaski ja John T. Solbakk

NJUNUŠČÁLLOSAT

2 SFSa čieha
Harald Gaski

3 Dearvvuođat doaimmahusas!
Harald Gaski ja John T. Solbakk

*Litteraturhuset:
Mo odđa sámi jienat
presenterejuvvojit
Dážas*

MII ČUOVVOLIT
LORENTZ SKANCKE
MUHTUN GASKKA
GUOLÁDAGAS ANÁ-
RA BOKTE ANÁR-
JOGA DUOHKÁI.

ARTIHKKALAT

5 Dahkkivuoigatvuodaid gáhtten –
Sámikopiija hástalus
John T. Solbakk

6 Mitalusažat láidestit duodje-
oahppamii ja -oahpaheapmái
Rauna Triumf

12 Dušše sámi elihta bargoneavvu?
Harald Gaski

13 Go dáža jearaha sámi dáidaga birra
Sire K. Gaski

17 Silbacearki
Age Solbakk

24 Sámi kulturságastallan
Harald Gaski

28 "Imašlemoš čálus maid sápmelaš
leš goassige dahkan"
Knut Hamsun

36 Mii cuvke jávohisvuoda muvrra?
Aura Mari Nordberg

42 Govvamuittut
Age Solbakk

52 Nuorain čaffadet sámegeiella
Ristin Rávdná J. Eira

KOSERIJJAT

54 Bussestallan
Ritva Nystad

55 Semikolon
Siri K. Gaski

56 Čálle čáhčái
Harald Gaski

58 10 báhkcoma fágagirjjálaš
jorgaleamis
Harald Gaski

Dahkkivuoigatvuodaid gáhtten – *Sámikopiija hástalus*

Buot riikkain leat odne láhkamearráduusat mat galget gáhttet vuoignaduoji dahkkiid vuoigatvuodaid. Dahkkivuoigatvuodalágain lea maiddá riikkaidgaskasaš váikkuhus. Nu leat riikkat geatnegahtton suddjet eará riikka ássiid vuoignaduoji lobihis geavaheami vuostá.

Ollu leat ovdamearkkat dasa ahte vuoignaduodji geavahuvvo boastut, dahje lobihaga, ja njulgestaga suoláduvvo. Oamasteaddji sáhtta dasto dahkkivuoigatvuodalágain geassit lobihis geavaheaddji diggái, ja gáibidit su ráhggástuvvot. Maŋemuš ovdamearka dasa lea beakkán ruottelaš *Pirat Bay* ássi. Giddat dubmehalle golbma ruottelačča giddagassii jahkái. Sii ledje doaimmahan teknologija mainna moanat million geavaheaddji leat sáhtán nehtas viežžat nuvttá musihka, filmmaid ja spealuid, ja nu leat rihkkon dahkkivuoigatvuodalága.

Dahkkivuoigatvuodalaččat lea www-máilbmi odne erenoamáš hástalus. Sivvan dasa dáidá leat dat go geavaheaddjit eai dieđe sii leat lobihuššamin, go juo lea vejolaš nehtas viežžat vaikke makkár vuoignaduoji. *Pirat Bay* ássiis lei ge duopmáriidda dehálaš fuomášahttit dan ahte vearredahkkit ledje sii geat dahke vejolažžan “suoládit” vuoignaduoji.

Odne lea vuoignaduoji gáhtten www-máilmmis erenoamáš váttis. Sakka stuorát hástalussan lea gáhttet árbevirolaš máhtu ja buktagiid mat das leat vuolgán lobihis geavaheami vuostá. Árbevirolaš máhttui ja dan buktaga gáhttemii han ii leat vel sohppojuvvon riikkaidgaskasaš láhkasuodji.

ON ásahus *WIPO/World Intellectual Property Organization* lánveggoddi *Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore*, lea logi jagi bargan dáinna ássiin. Dán jagi lohppii galggašedje ON miel-

lahtturiikkat leat ollen soahpamušsii mii duhtadivččii eamiálbmogiid vuordámušaid. Min vuordámuš lea ahte lobihis geavaheami galgá sáhttit gielidit, ja ahte sohppojuvvon geavaheami ovddas galgá geavaheaddji dahje buvttadeaddji máksit buhtadusa servodahkii dahje kultuvrii mii lea buktaga vuolggabáiki. Sámikopiija bealis gal ballat ahte WIPO ii olle dasa, ii goit vuos.

Sámikopiija doaivva lea baicce dat ahte Davviriikkat farggamusat dohkkehit evttohuvvon Sámekonvenšuvnna. Evttohuvvon Artihkkal 31 goit bures duhtada min vuordámušaid. Das daddjo ahte “Stáhtat galget fuolahit nu, ahte sámi álbmot, go earát go sámit ieža geavahit sámi kultuvrra gávppálaččat, ožžot vejolašvuoda váikkuhit doaimmaide ja oazžut govttolaš oasidaid doaimmaid rudalaš vuovttus. Sámi kultuvra galgá leat suddjejuvvon dakkár kultuvrralaš ilbmamiid vuostá mat mahkáš leat sámiid iežaset.”

2004:is mearridii Sámikopiija ahte organisašuvdna galgá maiddá gozihit sámi árbevirolaš máhtu ja dan buktagiid dahkkivuoigatvuoda perspektiivvas. Dan dahká ge organisašuvdna, ja lea leamaš dan sivas áicimiellahtun namahuvvon WIPO lánveggottis 2004 rájes. Ain lea Sámikopiija áidna eamiálbmotorganisašuvdna dahkkivuoigatvuodaid gáhttema várás. Erenoamážit dat lea duogážin dasa go Sámikopiija oassálastá riikkaidgaskasaš oktavuodain.

Miellahtuserviid vuodul lea Sámikopiija Davviriikkalaš organisašuvdna. Davviriikkaid dásis organisašuvnnas lea odne soahpamuš Norgga bealde sámi vuoignaduoji kopibuhtadusrudaid hálddašeamis. Soahpamuš buktá sámi dahkkivuoigatvuodalaččaide sullii NOK 1,5 mill jahkásaččat. Buhtadusruda sirdá Sámikopiija iežas miellahtuserviide, mat geavahit ruda stipeanddaide. ■

Muitalusažat láidestit duodjeoahppamii ja -oahpaheapmái

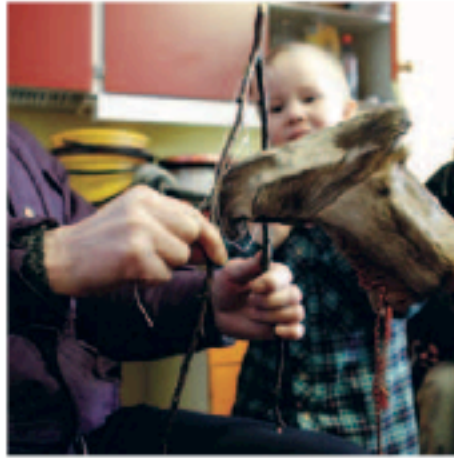
Servodatrievdama geažil duodjeoahpaheapmi lea dál šaddan eambbo skuvllaid háldui, ja mu vásáhusaid mielde ii leat sikkar, ahte dat nagodit fievrridit duodjeárbbi nu ollislaččat go vejolaš boahpte buolvvaide. Oktan sivvan lea, ahte skuvllat leat hábmejuvvon váldokultuvrraid ja ipmárdusaid vuodul ja dalle berre jearrat addetgo dat vejolašvuoda váldit vuhtii sámi duddjoma ja duodjeoahpaheami iešvuodaid, ee. áigeipmárdusa, máilmeipmárdusa ja oahpahanvuogiid. Livččiigo sámi ipmárdusas ja jurddašeamis juoga, mii sáhtálii veahkehit sikkar duoji ja eará fágaiddá skuvlaoahpaheami?

Artihkkala vuoddun leat vuosttažettiin iežan vásáhusat, sikkar dat mo lean oahppan ja movt ieš lean oahpahan sámi duoji. Dás geahččalan suokkardallat muhtin sámi oahpaheami ja oahppama vuogiid ja oba áigge atnit duodjeoahpaheami ja dan boahpteáiggi jurdagis.

Sámi duoji ja duddjoma lean oahppan ruovttus iežan vanhemiin ja lagas olbmuin. Unna muitalusažiid bokte buvttán ovdan maid ieš lean vásihan oahpahaladettiin duddjot ja čilgen mo dat vásáhusat čatnasit sámi jurddašeapmái ja oahpahanvuogiide. Vuoddoskuvllas Suoma ja Ruota bealde ii leat sámi duodji skuvlafágan obage. Norgga bealde vuoddoskuvllii duodji lea šaddan skuvlafágan das rájes go M87 oahppoplánat váldojuvvoje atnui.

SÁMI OAHPPANBIRAS

Lea čakča, eadni ja áhkku čohkkába vuollegis reŋkko nalde stobus, searjga guoras. Sudno gaskkas lea báberkása. Moai stuorraoappáin stohke beavdeguoras dohkáiguin. Gievkkanis gullo muotta bassame lihtiid. Áddjá, áhčči, etnot ja viellja leat ealu luhtte. Eadni ja áhkku leaba goarrume nuvttohiid ja humadeaba das seammás. Áhkus lea liidnegákti ja firkkal nalde ja gahpir vel oaivvis. Áhkku lea botnán suonaid áimmiide juo gárvvisin ja sággalan daid gahpervuddui vai bissot áimmuin. Oainnán báberkása dievvame guolggain, dat lea dego ránes balva. Viehkalan kása gurrii ja coggalan gieda guolggaid sisa – dat leat litnásat ja geahppasat. Eadni beaskida ruodjasa ja das guolggat siivvut gahčadit kása sisa, ja mus lea maid miella geahččalit beaskidit guolggaid. Eadni ohcá munnje skárriid ja gámasbihtáid maid oáččun beaskidit, vai hárbánan movt skárriid galgá doallat. Son čájeha munnje movt son doallá skárriid ja mainna lágiin skárriid galgá njághit guolggá vuollái ja čuohpastit. Sihtá mu váldit unnán hávális vai guolga boatkana. Jus válddán ollu, skárrit eai nagot čuohppat čábbát ja dássedit ja boadus ii leat buorre. Hárbáhalan guhká beaskideami ja buot áiggiid in oaččo guolggá boatkanit ja muhtumin ribahan čuohpastit ráiggi gámasbihtái. De mii golmmas das bargat, orun iežan mielas sturron beliin ja go áhkku vel rámpo mu čeahppin ja jodánin oahppat beaskidit. Lohpida mu beassat fargga beaskidit ruodjasiid, ja de leange iežan mielas juo oalle duojar.

Gidasgease áddjá lea olgun hommeme. Son oallu goahtái bealljemuoraid ja manan su lusa čippostallat ja geahččat. Áddjá nájá niibbiin ja gaikkeha beassi guovtte guvlui. Geahčan oanehaš ja de jearan oaččungo mun maid geahččalit dien bargat. Áddjá suovvá mu bargat, sihtá mu boahtit iežas ovddabeallái čohkkát nu ahte čohkkájetne maŋŋalagaid. Son addá niibbi mu gihtii ja bagadallá, movt galgga doallat dan, vai in ribat iežan nájat dainna, dasto son ieš dolle mu gieda ja de moai álge loggut fas beassiid. Seammás go nájje beassi, áddjá jearrá, ahte dovddango man ollu galgá deaddit niibbi vai dat nájá čada. Go letne nájjan beassi ja galgga gaikut guovtte guvlui beassi, de in riehta nagot dan bargat, beassi lea oalle čavga ja go mus eai leat vuoimmit dan gaikut, de áddjá gaiku. Go oanehaš letne bargan ovttas, de áddjá suovvá mu akto geahččalit nájat niibbiin ja ieš fas gaiku beassiid eret. Seammás go barge de áddjá muitala goahtemuoraid birra makkárat galget leat, gos ja goas lea buoremus daid ávnnastit ja movt galgá bargat. Son muitala iežas mánnávuodas, movt dalle lei ja maid sutnje leat su vánhemat ja eará fuolkkit muitalan. Čakčat son fas joatká bagadallama goahte- ja lávvomuoraid birra, dalle lea suovasteamen lávus bierggu ja mun suotnjalan dohko geahččat mo son bargá.

SOGA FIERPMÁDAT – GULLEVAŠVUOHTA

Inga-muottá lea goarrume holbbi alces, go galgá odđa gávtti oazžut gárvvisin Márjja-beivviide. Čuoččun su

bálddas ja jearahalan: “Leago váttis bargu goarrut duolbmunmášiinnain?” Mus livččii maid miella geahččalit muhto in duostta jearrat lobi. Mun lean gal juo beassan geahččalit goarrut mášiinnain, maid giedain galgga jorahit. Mii mánat leimmet ožžon dan go áhku lei oastán duolbmunmášiinna. Muottá várra máhtta lohkat mu jurdagiid, go jearrá mus, háliidango mun geahččalit goarrut. Álggos son bidjá mu goarrut mášiinnain árppu haga muhtun dingabihtá. Sihtá mu varrogasat duolbmut, ii beare fárttain nu ahte in ribat suorpmaid goarrut.

Juovllaid áigge buot áhku ja ádjá mánat joavkkuideasetguin čeahkkanedje sudno lusa. Mii áhkkubat ja áddjubat beasaimet stoahkat fárrrolaga. Guovdu dálvvi ii lean nu guhká beaivečuovga ahte livččiimet sáhtán olgun stoahkat. Ja várra lei muhtumin hástalus fuobmát mánnácorragii bargguid guhkes eahkedii. Leimme goit stuorra oappáin vuohon viimmáskan duddjot, go áhčči ja Niillas-máhka galggaiga vuolgit nuppi idida ealu lusa ja sudnos ii lean báhtedárjan mainna sáhtá báhkka gievnni loktet. Leimme oaidnán skuvlagievkkanis dakkára ja jurddáseimme ahte áhčči ja máhka dárbašeaba dakkáriid meahcis. Álggiimet vuorjat goddinsákkiid ja láiggi. Áhku ozai láiggi, muhto goddinsákkiid son ii gávdnan dakkáriid maiguin moai livččiime sáhtán goddit. Orui juo šaddame váivi go ean beasa goddit ja čájehit earáide ahte moai máhtte vehá, ja váivi jus áhčči ja máhka boaldiba giedaid, go sudnos ii lean

báhtedárjan. Ántte-eanu jávk-kehii olggos ja bodii fargga sisa goddinsákkit mielde, son lei ráhkadan munnuide sákkiid vai besse goddit. Ja gal de sáhttibeh- tet árvidit man bajás eanu loktanii munno čalmmiin, son lei dat buot čeahpimus ja siivomus mii gávdnui dalle! Beasaime goddit, ja vikkaimme gilvalit goabbá lea falit. Oabbá guhte lei boarrásit ja goddán eambo go mun, lei jodánit. Go viggen doapmat, de ribahin čalmmiid gahččat duoppil dáppil ja álgen juo čierostuvvat. Inga-muotta lei biepmu ráhkadeame ja dan gaskkas bodii munnje veahkkin ja dainna vugiin son oáččui mu fas movttáskit bargat viidásit.

ELLIT OAHPU NUBBÁI

Bessen áhku mielde gidasgease viežžat osttuid, áhkku ordnii niesteseahka mielde. Mun maid ožžon niibe-boahkána váldit mielde. Vácciime oancházžii, viessu lei várra vel oidnosis, go mun álgen juo jearahallat jo-go moai álge čuollat osttuid. Áhkku muitalii vácedettiin makkár báikkis moai galge váldit osttuid ja makkár siedgget dohkkejit ostun. Son muitalii makkár jagi-áigge ja guđe áigge mánuš galgá viežžat osttuid. Son maiddái bagadalai movt galgá gulahallat luondduin, ii olmmoš leat hearrá luonddu badjel, muhto oassi luonddus. Olmmoš ferte jearrat luonddus oazžugo váldit, ja go lea váldán de ferte maid giitit iežas oassi ovdas. Luonddus galgá čábbát láhttet, ii oáččo hui- kit ja rigeret, ii billistit mieleavttus maidege. Iige galgga váldit eambo go dárbaša iežas atnui. Bodiime dan báikái gos galggaime čuollat osttuid. Áhkku čájehii iešgudetlágan siedgamuoraid ja muitalii makkár atnui daid ostu lea buorre. Čuoladettiin áhku čájehii movt galgá čuollat nu, ahte ii njárbe ovttá sajis visot ja dainnalágiin billis eará luonddugáhppálagaidda ovdas, nugo omd. sáhpániid ja lottiid, mat ávkkástallet siedgaboduid. Vuolaime ovssiid eret, áhkku stuoribuid ja mun unnibuid. Dain ovssiin ráhkadeimme do-la, vuoššaimme gáfe ja basiime birggu. Gáfestaladettiin áhkku muitalii maid son lei vásihan mánnán go lei be-

assan mielde meahccái ávnnas- tit. Su áhku lei muitalan movt galgá láhttet meahccis, movt galgá muitui bidjat báikkiid, váriid, jogaid, jávrriid jnv., vai oahppá dádjadit meahcis.

BAGADALLI JA OAHPA- HALLI

Geatnegahtton skuvlavázzima mañnil álgen fas eambo duddjot eatni fárus. Dálgis eadni lei de- go áhkku, gii muitalii mainnalá-

giin bargat, maid bargat ja man dihte galgá nie bargat. Duostagohten dadistaga eambo ieš geahččalit ja akto duddjot. Eadni lei bagadallin, muhto dál son ii nevvon ovdalگو mun jerren veahki. Son suovai mu geahččalit ja meaddit ja oahppat das. Muhtumin son sáhtii div- vut mu boasttuvuodaid maid ledjen dahkan, ja nup- pi háve fas fertejin álgit oddasit olles barggu. Muittán vuosttaš holbegoarruma, go ledjen akto gorron hearva- bátti, muhto in lean doallan dan nohkka čavga. Ferte- jin rahtat dan ja ádjánin oba guhká, go galggai nu vár- rugasat dan dahkat amas billistit. Degis ledjen vadja- me gávtti ieš akto ja eadni čohkkohallá das lahkosiin ja godaša. Son čuovvu gal maid barggan, muhto nu ahte in oba fuobmáge dan. De jearrala mus áiggotgo di- en bihtá vadjat nie ja mun imaštallagoadán manne son eahpida mu vadjama, dathan lea bihtá mii mus vel vái- lu. Eatni sihtá mu geahččat hui dárkilit, go das lea juo- ga mii ii leat riehta. Geahčan guhká ja vikkán gávd- nat boasttuvuoda, muhto in fuobmá. Eadni veahkeha mu áicat, son sihtá mu dárkut ahte leatgo buot bihtát seamma guvlui vaddjon. Dárkkistettiin fuobmán ahte dan mañimus bihtá ledjen áigon vadjat ruovttuguv- lui. Das duddjodettiin eadni muitalii movt soai áhkuin duddjuiga ja movt áhkku lei muitalan makkár hápmi duojis galgá leat, movt galgá hervet, movt ii leat vuo- gas hervet, mainna lágiin galgá bihtáid vadjat nu, ahte divdna atná ávdnasa vai oazžu vuogas duoji.

OAHPPANSAJIT

Ruovttus duddjoma ja lagas birrasa áicama lassin gávd- nojit eará oahppanarenat maid. Doalut, main ol-

lu olbmot čoahkkanedje, ledje buorit oahppansajit. Eadni sidai mu geahččat makkár sámebiktasat olbmui ledje ja čilgii makkár guovllus iešgudet gávttit bohte ja makkár sohkkii diet ja duot olmmoš gullá. Soga gullevašvuoda son bagadalai min iežamet guovllu biktasiin. Mun galgen oaidnit erohusaid iežá guovllu biktasiin, muhto in galgan daid áššedovdi leahkit, go dat eai gula midjiide. Muhto iežamet guovllu dujiid ja biktasiid gal galgen diehtit ja dovdat nu bures ahte daid in galgga seaguhit. Eadni dadjá hui dájvá ahte olmmoš galgá diehtit ja máhttit árbevieruid, ja easka go daid lea bures oahppan, de oázžu álgit geahččalit iežas fuomášumiid jus háliida. Maiddái berre diehtit mii sámi duodji lea, gos dat boahtá, ovdal go dan sáhtá álgit movtge rievdadit dahje odasmahttit. Dat seamma gáibáduš lea jus áigu ovdánahttit duoji, ii sáhte ovdánahttit jus ii dieđe sámi duodjái gullevaš árbevieruid ja jurddašvuogi ja jus ii máhte árbevirolaš bargovugiid. Easka dasto, go daid hálddaša, lea vuoddu ovdánahttit ja odasmahttit duoji. Lean oahppan ahte duojar ferte álot jurddášit ja plánat iežas bargguid jahkodagaid mielde. Ávdnasiid galgá dihtoáiggis viežžat luonddus, ávnnasdikšun váldá dihto áiggi ja jagi iešgudet áigodagaide leat iešgudet duojit maid duddjo. Ávnnasteami ja daid dikšun lea vuoddu duddjomii ja ávnnasteapmi fas čuovvu luonddu ja dan callima. Duodji lea juoga mii lea čuvvon áiggiid čada sápmelaččaid. Mun jurddašan ahte olmmoš gii lea dujiin bajáššaddan, su oktavuoda duodjeárbái sáhtá buohtastahttit vuoigatvuodaid ja geatnegasvuodaid dáfus ná: *duodji lea máttar máttar áhkku, máttar áhkku, áhkku, eadni, oabbá, nieida, áhkkut, máttar áhkkut*. Ii oktage akto oamas duoji, dat lea min kollektiiva opmodat. Mis lea vuoigatvuoha oktasaš duodjeárbái ja mis lea vuoigatvuoha odasmahttit ja heivehit duoji ja duddjoma iežamet dárbbuide. Odasmahttima čuovvu geatnegasvuoha vuollegašvuhtii ja gudnijahttimii, fertet diehtit ja máhttit árbevieruid vai máhttit odasmahttit ja maiddái ovdánahttit duoji. Mii leat

árben duoji ovddit buolvvain ja mis lea geatnegasvuoha fuolahit duodjeárbevieruid boahhte buolvvaide nu ollislažžan go vejolaš.

HOLISTTALAŠ JURDDAŠEAPMI

Muitalusaziin sáhtá oaidnit vehá dan máilmeipmárdusa ja jurddašvuogi mii sápmelaččain lea. Earret eará ahte olmmoš lea oassi luonddus iige luonddu

eaiggát. Elina Helander čállá ahte sápmelaš máilmeigovva laktása dasa ahte olmmoš lea sorjavaš luonddus ja dan dihte olmmoš gudnejahtá luonddu. Sápmelaš máilmeigovva boahtá ovdan ja eallá árgabeaiv barguiguin. (Helander 2000: 171-182.) Lea dehálaš eallit soabalaččat nu olbmui guin go maiddái luondduin. Asta Balto (1997) čállá girjjistis movt ekologalaš jurddašvuohki boahtá ovdan su dutkanmateriálas čuovvovaččat: Olbmot eai lean luonddu hearrát, muhto sis lei gudnevuollegašvuoha juohke dingii. Ii oktage ealli galgan gillát headeheamet, ja hávváduvvan dahje lápmašuvvan spiret fertejedje heakkahuhttojuvvot dahje dikšojuvvot. Olmmoš galgga divdna geavahit luonddu buriid, iige goaridit fuodduid dahje skihtardit dan, mii luonddus lei. (Balto 1997: 125.)

Munno áhkuin ostoviežžan muitalusas áhkku iežas daguiguin ja sániiguin láidesta mu sámi jurddašvuohkái. Muitalusaid bokte son oahpaha munnje morálalaš áššiid, movt galgga láhttet ja mo váldit vuhtii sihke máilmmálaš ja vuoinjalaš beali eallimis. Dat máksá, ahte olmmoš galgá geahččalit doalahit dássedeaddu ii dušše iežas eallimis, muhto maiddái luonddu geavaheamis.

Mikkel Nils Sara (2000) čilge artihkkalisttis sámi ágeipmárdusa ja jahkodagaid boazodoalu geahčastagas. Son álggaha čilgema beaivevihtá-govvosiin mii lei dološ áigge meavrresgári guovddázis ja lei sárgojuvvon njelječiegagin. Dán gova sáhtá čilget nu, ahte beaivváš govvida jagi jodu. Viidásit Sara čilge, ahte

mánus lea mearkašupmi dasa, movt juohkit áiggi ja movt čilget bargguid ja luonddudáhpáhusaid jagi čada. Ledje dihto barggut maid galge šaddi mánus bargat (Sara 2000: 2–5.). Seamma ládje duddjomis ferte dovdat ja geahččat luonddu, jagi ja jahkodagaid mielde. Makkár jahki, dálkkat ja šaddu leamaš, de dat mearridit oalle guhkás makkár ávdnasat, sihke šattut ja eallit, leat oažžumis. Duddjomis ávnnashákan ja –dikšun leat sakka sorjaveččat luonddus ja makkár áigodagain daid galgá bargat. Gunvor Guttorm (1999) guorahallá mánu váikkuhusa ávdnasiidda ja obanassiige eallimii. Son čilge ovdamearkkaiguin man dehálaš mánu lea ávnnasteamis ja man dihte. (Guttorm 1999: 91–95.). Mu muitalusain boahtá ovdan man viiddis, dárkilis ja čiekŋalis diehtu ja máhttu áhkus ja ádjás lei luonddu, áiggi ja jahkodagaid birra.

Sohka ja fierpmádat mat sisttisdoallet fulkkiid lassin eeristvánehemiid, verddiid ja ránnjaid leat dehálaččat sámi bajásgeassimis ja oahpaheamis. Asta Balto gohčoda dán fierpmádaga sámi sosiála institušuvdnan. Son suokkarda mii lea soga doaibma ja mearkašupmi bajásgeassimis ja makkár mearkašupmi lea das ahte áhku, ádját ja eará fuolkkat váldet mielde mánáid olles olbmuid servodahkii ja leat veahkkin oahpaheamen, bearráigeahččame, doarjume ja miedušteame máná gitta olles olmo áhkái. (Balto 1997: 75–92). Dat lea muhtun lágan sihkarastin, ahte dieđut ja máhtut fievrriiduvvojit ovddosguvlui, go dat ii leat dušše vánehemiid ovddasvástáduš. Sihke Inga-muotá muitalusain ja juovlamuitalusain lea sohka guovddážiš. Buohkat oassálastet mánáid oahpahepmái ja bajásgeassimii. Ráves-olbmot veahkehedeje, heivehedeje ja dahke vejolažžan munno oappáin goddima. Oaččuime dovddu ahte letne dehálaččat ja ahte dat bargu maid moai barge adnojuvvo árvvus.

Sámis mánát čuvvot mielde bargguin juo unnivuoda rájes, ja dainna lágiin sii árrat juo hárvánit oaidnit

bargguid ja movt dat bargojuvvojit. Sidjiide hápmášuvvá govva bargoproseassain, vaikko vel eai ieža searvvage konkrehta bargguide. Oahppan ja oahpahepmi leat sámi bajásgeassimis guovddážiš. Omd. goddimuitalusain ii oktage dadjan munnuide ahte diekkár dinggaid ii dárbbas meahcis. Sii baicce oidne mo dat buktá vejolašvuoda oahppat ja mo dat ráhkkanahttá mánáid birget.

“Eallit oahpu nubbái” -dajaldagain oavvildan dan movt olmmoš ieš lea mielde go oahpaha nuppi. Nugo boahtá ovdan muitalusain mu áhku rávvii mu, de son didii ja dovddai sámi árbevieruid ja jurddašuvuogi ja son maiddái máhtii daid čada. Áhku lei sihkar iežas dieđuin ja máhtuin. Son ieš elii, ja oamastii dan dili ja juogadii dan muinna. “Ieš elii” -dajaldagain oavvildan dan, ahte son lei sihke fysalaččat ja mentálalaččat das mielde maid oahpahii. Son oahpahii sihke verbála ja gorutgielain munnje sámi jurddašuvuogi ja máilmeipmárdusa. Buot su daguin ja sáigain vuhtui vuollegašvuota ja gudnejahttin sihke lundui ja maiddái min máttuide ja árbevieruide. “Oamastit dili” -dajaldagain oavvildan dan ahte áhku lei nu čiekŋalassas sámi jurddaševuogi ja máilmeipmárdus ahte dat lei sirrekeahkes oassi sus. Son lei dego gáldu, mas siivvožit duoldá ráinnas čáhci. “Juogadii muinna” -dajaldagain oavvildan dan ahte áhku juolludii munnje, oahpahii munnje dieđuid ja máhtuid maid hálddašii.

Oahppanarenain boahtá ovdan movt sámit leat geavahan olles eallima oahppamii ja oahpahepmái. Sii oidne vejolašvuodaid ja atne maid daid. Sámi eallinoidnui gulláge jurdda ahte olmmoš oahppá olles eallima čada. Dat vuhtto omd. sátnevádjasiin: *olmmoš oahppá nu gubká go eallá dahje jus ikte jápmen in dänge livčče diehtán.*

Sámi oahppan- ja oahpahanvuogiin boahtá ovdan ee. dat ahte juohkeháži addo sadji ja váldi ovdánit iežas návccaid, beroštumi ja attáldagaid mielde. Áššit čilgejuvvojit ja oahpahanvuogit nu movt dat leat, muhto ii daddjo ahte dat lea juoga gárves málle man mielde galgá bargat. Ja olmmoš láidestuvvo leat kritihkalaš, ii váldit visot gárvisin nu movt oaidná dahje gullá, ferte ieš jurddášit ja árvoštallat ášši, iige dohkkehit buot nugo orrot leamen. Sátnevádjaset ja diiddat leat guovddážiis sámi bajásgeassimis ja geavahuvvojit ollu duodjeoahpaheamis. Nugo ovdalis lean čilgen, sihke iežan oahppanvásáhusain ja oahpahanvásáhusain sáhtta oaidnit movt ovdalašáigge vuogit leat čuvvon otnáži ja leat ain anihahhtit. Leat maiddá buorit vuogit go galgá sámi kultuvrii gullevaš dieduid ja máhtuid oahpahit.

LOAHPAHUS

Dáin unna muitalusážiin govvidan sámi vuogi bajásgeassit mánáid, earret eará mainna lágiin sámi bajásgeassimis mánat váldojit mielde bargguide juo unni-vuoda rájes. Mihtilmas sámi bajásgeassimis ja oahpaheamis lea ahte dábalaččat leat golbma sohka buolva ovtta doaibmame. Lea hui dehálaš duodjeárbbi viidásit fievrredeami dáfus ahte golbma buolva doibmet ovtta. Dan dihte go eatni ja máná gaskavuohka lea iežalágan go áhku dahje ádjá ja máná gaskavuohka. Eadni lea lagabus máná, ja son ovdamearkka dihte duste máná suhtu, go máná váibá muhto dattege háliida duddjot ja bártida dujiin. Áhkku dahje ádjá fas veahkeha máná dujiin nu ahte máná ii vuollán ja báltu duddjomis. Ja veahkeha máná eret váivves dilis, omd. fuobmá juoidá eará máid soai sáhttiba mánáin bargat.

Oahpahalli čuovvu meastára duddjoma ja oassálastá ieš maid duddjomii. Dadistaga oahpahalli oázžu eambo ovdasvástádusa ja mañázassii son šaddá ieš measttirin. Mu mánávuoda muitalusain lea áhkku measttir, eadni lea guhkás ovdánan oahpahalli ja mun lean eask-

ka álgi. Nuorravuoda muitalusatnis lea meastára rolla gii bagadallá mu guhte lean oahpahalli ja galgagan de mañázassii šaddat meastárin. Ja dan mielde munnje čuovvu ovdasvástádus ja geatnegasvuohka fievrredit duodjeárbbi viidásit. ■

GÁLDUT

BALTO, ASTA 1997: *Sámi mánáidbajásgeassin nuppástuvvá*. Oslo: Ad Notam Gyldendal AS.

GUTTORM, GUNVOR 1999: *Mánu váldi : Drákt. Duoddaris 15 rapportserie*, Dokumentation och forskning från Åjette, Jokkmokk: Svensk Fjäll- och Samemuseum/Duottar- ja Sámemusea.

GUTTORM, GUNVOR 2001: *Duoji bálgát – en studie i duodji*. Kunsthåndverk som visuell erfaring hos et urfolk. Avhandling til dr.art.-graden Det humanistiske fakultet, Institutt for kunsthistorie. Universitetet i Tromsø.

GUTTORM, GUNVOR 2007: *Duodji, árbediehtu ja oapmi.* - Solbakk, John T. (doaim.)- *Arbevirolaš máhttu ja dahk- kivoigatvuohka*. Kárášjohka: Sámikopiija

HELANDER, ELINA 2000: *Saamelainen maailmankuva ja luontosuhde.* - Seurujärvi-Kari, L. (doaim.)- *Beaivi mánat* Saamelaisten juuret ja nykyaika. Tietolipas 164. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

HIRVONEN, VUOKKO 2003: *Mo sámáidabhtit skuvlla? Sámi oahpaheaddjiid oainnut ja sámi skuvlla ollašuhhtin*. Reforbma 97 evalueren. Kárášjohka: ČálliidLágáduš.

SARA, MIKKEL NILS 2003: *Árbevirolaš sámi diedut ja máhtut sámi vuoddoskuvllas.* – Hirvonen, Vuokko (doaim.)- *Sámi skuvla plánain ja praktikkas – Mo dustet O97S hástalusaid?* Kárášjohka: ČálliidLágáduš.

TRIUMF, RAUNA 2004: *Máddariid máhtut mañisohhtiide*, duoji árvvut ja daid gaskkusteapmi skuvllas. Duoji váldofága Sámi allaskuvla / Avd. for estetiske fag. Høgskolen i Oslo.

Govat: Minna Saastamoinen.

Dušše **sámi elihta** bargoneavvu?

Daddjo ahte giella nanne min identitehta, muhto seammas vásihat ahte sámegiella geavaheapmi manná maŋos. Li dat dattege oro váikkuheamen dasa ahte sápmelaččain hedjona iešdovdu, de identitehtaágga ii leat (šat?)

dievaslaččat doallelaš. Li leat goit áidna mii mearrida dovda go olmmoš iežas sápmelažžan. Čuoččuhuvvo maiddá ahte gillii lea vurkejuvvon nu olu árbevirolaš máhttu, de dan dihtii lea dehálaš dan seailluhit. Muhto dat giella mii oahpahuvvo otne ii leat dat árbevirolaš giella masa leat vurkejuvvon nu olu diedut. Vai lea go? Ja mo de geavvá sihke árbevirolaš máhtuin ja gielain go mii juohke beaivvi vásihat mediain, nuoraid gaskkas ja oppanassiige giellageavaheamis ahte sihke syntaksa, cealkkahámit mudui ja sátneváljen váikkuhuvvojit majoritehtagiellaide. Dat diedusge speadjalastá dan gielalaš ja kultuvrralaš báidnima mii duodaid dāhpāhuvvá, muhto juste dan dihtii orru ge nu imaš go mii dattege ain válljet čiehkādallat retoralāš ákkastallama duohkái giellaákkastallamis. Eat oro dáhttumín dahje duostamin gierdat duohtavuoda.

Orru dego váldo-áigumuš livččii oahpahit giela nu mángasiidda go vejolaš almmá beroskeahtta das ahte manin dan dahkat. Diedusge lea buorre giela seailluhit ja ovddidit, muhto go gullat ja oaidnit mo gaska stuorru beaivválaš giellageavaheaddjiid ja ámmátgiellageavaheaddjiid gaskkas, de lea riektá jearrat dego Sámi giella-

Máhttu man ii sáhte ávkin atnit, jávká áiggi vuollái.

lávdegotti lahttu *Rolf Olsen* duvle dagai; ahte lea go sámegiella šaddamin elihtajoavkkuid bargoneavvun?

Sáhtášii jearrat ahte gosa mii nu ollu odđa giellageavaheaddjiiguin jus mis ii leat šat kultuvra mii birastahtta giella?

Giella han lea atnubierggas ja gulahallangaskaoapmi, de dat diedusge rievda servodatrivevdamiid mielde. Danin lea dat giella mii otne hállajuvo oalle earálagan go dat mii dološ siidaservodatáiggi adnojuvvui. Orru dattege muhtumin go gullá ángiremos nostalgihkkárriid hállamin árbevirolaš máhtu ja giela birra dego sii áiggošedje bágget otná sápmelaččaid fas oahppat dan giela mii dolin geavahuvvui. Dat ii leat čadahahtti iige dárbbāšlaš go otná servodagas ii dárbbāšuvvo šat dat dološ máhtu. Dat mii dárbbāšuvvo lea ovddeš máhtuid ja árvvuid odasmahttin dála servodatdárbbuide. Máhttu man ii sáhte ávkin atnit, jávká áiggi vuollái. Dan lea sámi kultuvrra hui čielgasit vásihan, ja vásiha ain.

Diedusge lea dehálaš sámi identitehtii diehtit vásán áiggiid árvvuid ja máhtu birra, in mun dan vuostálastte, muhto árbevirolaš máhtu mearkkašupmi otne lea dan duohten ahte dan sáhtta appliseret odđa áigái - mudui dat báhcá árbevierrun man gal ain sáhtta oahpahit teorehtalaččat universitehtas - ja dakko bokte árvvus atnit árbevierrun - muhto dasa ii šat čatnas praktihkalaš atnu. ■

Go dáža jearaha **sámi dáidaga** birra

– *digáštalli referáhta muhtun Oslo-ságastallamis*

Guovvamánus lágidii Litteraturhuset Oslos deaivvadeami mas lei jurdda diktit njeallje nuorra sámi dáiddára ságastallat otnábeai sámi dáidaga ja dáiddaeallima birra. Áigumuš lei oahpásmahttit dážaid dasa mii dáhpáhuvvá sámi dáidagis aiddo dál, muhto **Sámis** mielbargi mielas gal lágideaddji ja čeahkkinjodiheadji vejiiga diehtemeahttunvuodaskka geažil bilidit dan mii livččii sáhttit šaddat buorre ságastallan čeahpes dáiddáriid gaskkas.

In mun leat goassige jáhkán iežan leat erenamaš sámeáššedovdi; ii fal nu ahte in beroš, muhto in leat gillen rahčat čájehan dihtii iežan sáme dieđuid. Danin dat lei beanta ártet go de fáhkka – guovtte tiimmus – mearridin ahte ii, mun dat gal vuolggán Oslui guovvamánus, manan Girjjálašvuodavissui (Litteraturhuset), guldalit maid eará sápmelaččat dadjet dakkár áššiid birra main munge beroštan. Ja ii leange makkárnulágan eará ágga dahkat mátkki Oslui, in mun lean doppe eanet go 30moadde tiimmu, gergen Girjjálašvuodavissui, ja moadde girjegávppis vel čájádit.

In diehtán juste maid ledjen vuordimin, in duostan gal vuordit erenamaš ollu – jáhkan dat lea oassi sáme syndromas, goittotge mus, jus mun lean hui skeptihkálaš buot áššiide, de lea stuorit doaivva ahte dat fáhkka hirpmástuhttet positiivvalaččat go eai leat

fuoni; lea goit olu buoret dahkat nu dan sadjai go álo vuordit ahte galgá leat buorre, ja de beahttašuvvat. Lágideaddji álggahii iežas introduksuvnna dadjat ahte sis leamaš “hui, hui *soma*” go leat bargan dáinna áššiin – dego dat lei imaštahtán su – ja de viidásebbo dadjá ahte “sáme kultuvra han lea hui *hippa* dál,” ja danin sii ledje mearridan dahkat dán. Dalle mun gal šadden veháš ballui, muhto jurddašin ahte in mun áiggo diktit diekkár áššiid bilidit, vaikko vel lágideaddji lei veháš čuorbi formuleret iežas jurdagiid, de sáhtta liikkáge šaddat buorre eahket.

Ledje njeallje sápmelačča scena alde dán eahkeda: Niko Valkeapää, Sigbjørn Skåden, Hege Siri ja Liselotte Waistedt. Sámestivrejeaddji lei *Dagens Næringsliv* journalista Marte Spurkland, ja go mun liikon *Dagens Næringsliv*-áviisii erenamaš bures, illudin guldalit ahte man čeahppi dal aiddo son lea.

*”Ii bat olmmoš
galgga sáhttit leat
sápmelaš vaikko
ii máhte ieš gávtti
goarrut?”*

Jus dát orru dego fuones horrorfilmma álgu – geahča dan stuorra čáppa viesu!, ale fal beroš dan balddihahtti kealláris – de sáhtan dan seammás dadjat ahte dat lei vehás nu. Geahča buot dáid čeahpes sáme dáiddáriid!, ale fal beroš daid inkompetenta dážain.

SPURKLAND CITY VOI

Álggii hui modernisttalaččat: čájehedje ovttá Weistedta filmmain, *A Sami in the City*. Dat lei, na, hui interesanta. Beanta miellagiddevaš, jus miellagiddevašvuhtii gullá imaštallan ahte manin son nu ja nie lea dahkan, ja manin son ii máhte eangalasgiela čállit. Manjá filma Spurkland álggii jearahallat mo dat leamaš leat sápmelaš go lea easka ollesolmmošin duodaid álggahan iežas identitehtabarggu. Weistedt dal čilge, mo leamaš leat sápmelaš Gironis ja Stockholmas – ja mun fas imaštalan dan ahte sáhttet leat nu stuorra erohusat Norga ja Ruota sápmelaččaid gaskkas – ahte dat lea hearkkit – canet “ladet” Gironis. Muhto go Weistedt hállá ruotagiela, de son dadjá “laddat,” de mun álggán jurddašit dan sárneostohkamin, kánske Stockholmas sáhtta láddat sápmelažžan, Gironis fas galggašii leat álggu rájes gárvvis. Dat jurddašeamet dahket ahte mun vehás bázán hálesteames, ovdal go de gulan ahte Spurkland dadjá “don orut *hui* sápmelaš, go leat nie gárvodan “opp/kledd ut,” ja dalle mun čálán vuosttas notáhta “manin Marte Spurkland???”

Šaddá vel vearrát go de álgá hallat “Sámi nieida joik” – dokumentára birra, ahte Weistedt lei hálidan vilges

gávtti, ii fal alit nu mo giinu su bearrašis leai oaivvildan ahte suinne galggašii. Mun in leat oaidnán dokumentára, ja dat lei hui eadduhahtti. Várra livččii lunddolaš gažaldat, muhto Spurkland de jearrá “maid dat mearkkaša du sámevuoda ektui, go don *válljet* daid osiid das maidda don liikot buoremusat, go ieš it oahpa duddjot ja goarrut gávtti ja nu ain viidáseabbo?”

Dihten ahte ledje ain ollu áššit maid noteret, de mun in bálkestan iežan peanna Spurkland oaivái. Muhto jurddašin gal dahkat dan. Ii bat olmmoš galgga sáhttit leat sápmelaš vaikko ii máhte ieš gávtti goarrut? Mo dalle mun, gii aiddo dal de veaján sáme giela čállit, ja in leat goassige leamaš čeahppi duddjomis, makkárlágan sápmelaš mun lean? In vissa dakkár geas Marte Spurkland berošta.

Go vuos álge hállat giela birra, de Spurkland orru mearridan ahte dál son áigu buohkain jearrat mo sis leamaš diet ášši. Lea go son Hege Siri albma sápmelaš vaikko son ii hála sáme giela (Siri: “dat ii leat giella mii mearrida lean go mun sápmelaš vuoi in”)? Mo lea Sigbjørn Skádena gaskavuohhta gillii (“mun lean bargan dainna mánnávuoda rájes, lea hui aktiiva gaskavuohhta dasa”)? Naba Niko Valkeapää, goas son oahpai sáme giela (“... álggu rájes?”)?

MUN, SÁME RASISTA?

Spurkland divttii Sigbjørn Skádena lohkat moadde divtta, ja de álggii jearahit. Lei Spurkland mielas

*”Muhtumin mun
logan áššiid ja
hilggun daid oaiviliid
“plastihkkasápmelaš”
oaivilin.”*

hui miellagiddevaš – ja mu mielas maid – ahte vaiko mángasat gáddet *Skuovvadeddjiid gonagas* lea huksejuvvo boares epihkalaš tradišuvnnaid mielde, ahte das leat ollu girjjálašvuodareferánssat, Skáden ieš dadjá ahte dat lea ráhkesvuodamuitalus. Das šattai hui miellagiddevaš ságastallan, juste dat ahte muhtimat sáhttet váljet eret moarsi jus son ii dovdda ja ádde sápmalaččaid rivttes láhkai; lea dehálebbo doalvut viidásebbu kultuvrra, ja dalle kánske ii oaččo juste dan gean hálda.

Sihke Skáden ja Hege Siri namaheigga ahte sámevuohhta sáhtta leat hui rášši, ahte leat rášis oasis das, dakkárat maid ferte vuorjat. Spurkland fas jearai Niko Valkeapääs ahte mo son, “livččit go don sáhttit buktit dáža nieidda iežat bearrašii?” li orron ge áddemin ahte dat lei váttis gažaldat maid vástidit. Mun fas álgen imaštit ahte livččii go son álkit vástidit dan jus eai lean nu ollu olbmot sálas, go mu vuosttas impulsa gal lei dadjat “ii!,” muhto na, maid dal mun mahkáš diedán? Livččii kánske lean álkit čilget manin dat sáhtta leat váttis jus eai livčče nu ollu dážat dan lanjas? Dahje lea go son dat bere mu ovdagáddu?

Eai go son gávdno diekkár oaivilat, dakkárat mat šaddet measta rasistálačča jus konfronterejuvvo daiguin, muhto mat liikkáge gávdnojit, mat beanta dárbbášuvvojit? Diedusge in áiggo mun álgit mearridit mo olbmot sáhttet ja eai sáhte leat sápmelaččat, muhto leat han ain olbmot geaid mun in rehkenaste *albma*

sápmelažžan. Šaddá dakkár Voltaire-lágan heivehuvvon cealkka: mun in jáhke du sámevuhtii, muhto sáhtan doarrut jápmima rádjai dasa ahte don galgat beassat leat sápmelaš. Jáhkan dasa maid gullá ahte ii leat oaivil maid mitalan buohkaide – sáhtan čállit dál, danin go dát lea sámegillii, danin go jus oktage ádde maid oaivvildan, de lea várra giinu gii lea dán lohkamin – in eisige álgge dážaide mitalit ahte muhtumin mun logan áššiid ja hilggun daid oaiviliid “plastihkkasápmelaš” oaivilin.

Lea goittotge dehálaš deattuhit ahte mu beales ii leat giella oassi dan sámevuodas, de go Hege Siri dadjá iežas sápmelažžan gii ii máhte sámegiela, mun in álgge dan vuostálastit. Siri muitališgodii mo su mielas leamaš čállit divttaid, mearridit ahte galgá go diktit iežas čállit sámiiiduvvon dárogiela, vuoi galggai go bargat gielain nu ahte šattai albma, buorre dárogiella. Jus livččii dadjat ahte váljii vuosttas vejolašvuoda, de mun gal ballamis livččen massit sihke peanna ja notatblohka ja buot, muhto lei merridan ahte lea dehálaš “bargat dárogielain nu ahte šaddá buorre dárogiella.” Muhto ii háldan gal mearridit ledje go su divttat dáro vuoi sáme divttat, son veardidii dasa ahte čáli nissonat álo šaddet nissončállit, eai nissonat geat čället. Su divttain galgá leat sáme šuokŋa – son lea “en samisk forfatter som skriver på norsk.” Su mielas lea dehálebbo jearrat omd. manin lea nu uhccán sáme girjjálašvuohhta dáža kánonis, manin ohppet mánat nu uhccán sámegielat girječalliid birra.

Dalle dat Spurkland mearridii ahte lei vuogas muitalit ahte go sii ledje sádden preassadiedáhusa, de ledje čállán ahte Weistedt lea ruota filmadahkki, ja moitojuvvojedje garrasit dan dihtii. Spurkland ii orron áddemin dán, ja jearra "lea bat nu ahte hálidehpet leat sápmelaččat muhto ii menddo ollu?" Go de iske čilget, Siri geavahii iežas ovdamearkan, son lea sápmelaš, ja jus galgá definerejuvvot, de lea sápmelaš, muhto dat ii dárbbas gullat dasa ahte son lea girječálli. De jus fertejit dadjat ahte Weistedt lea makkárgelágan filmadahkki, de son lea sáme filmadahkki, ii sáhte gohčodit su ruota filmadahkkin. Ii ássi goittotge čielgan Spurklandii go son fas dajai Sirii "de don leat sáme girječálli?" Balan ahte Siri maid dolkkai go dán háve son dajai dušše "jada."

GALBMA BÁRUT

Spurkland fas jotkkii, ja álggii jearahallat Niko Valkeapää: "Wikipedias čuožžu ahte don leat oassi goalmmit sáme musihkkabárus, maid don jurddašat dan birra?" In dieđe maid Valkeapää jurddašii, muhto jáhkan sálas álge imaštit ahte geat son daid ovddit báruide gulle? Eai dat čielgan nu ollu dat bárut, muhto Niko goittotge čilgii ahte son álggii bargat ovttas Georg Buljoin, ja soai hálideigga ráhkadit dakkár musihka masa ieža liikuiga, "dahkat maidnu mainna lei komfortabel." In dieđe juste maid hálaiga, in mun vissa dalle šat lean albmáláhkai guldaleamen – canemusat danin go lea nu vuogas guldalit Niko hállamin dárogjela, lea nu somá gullat mo son hukse cealkagiid – muhto son goittot-

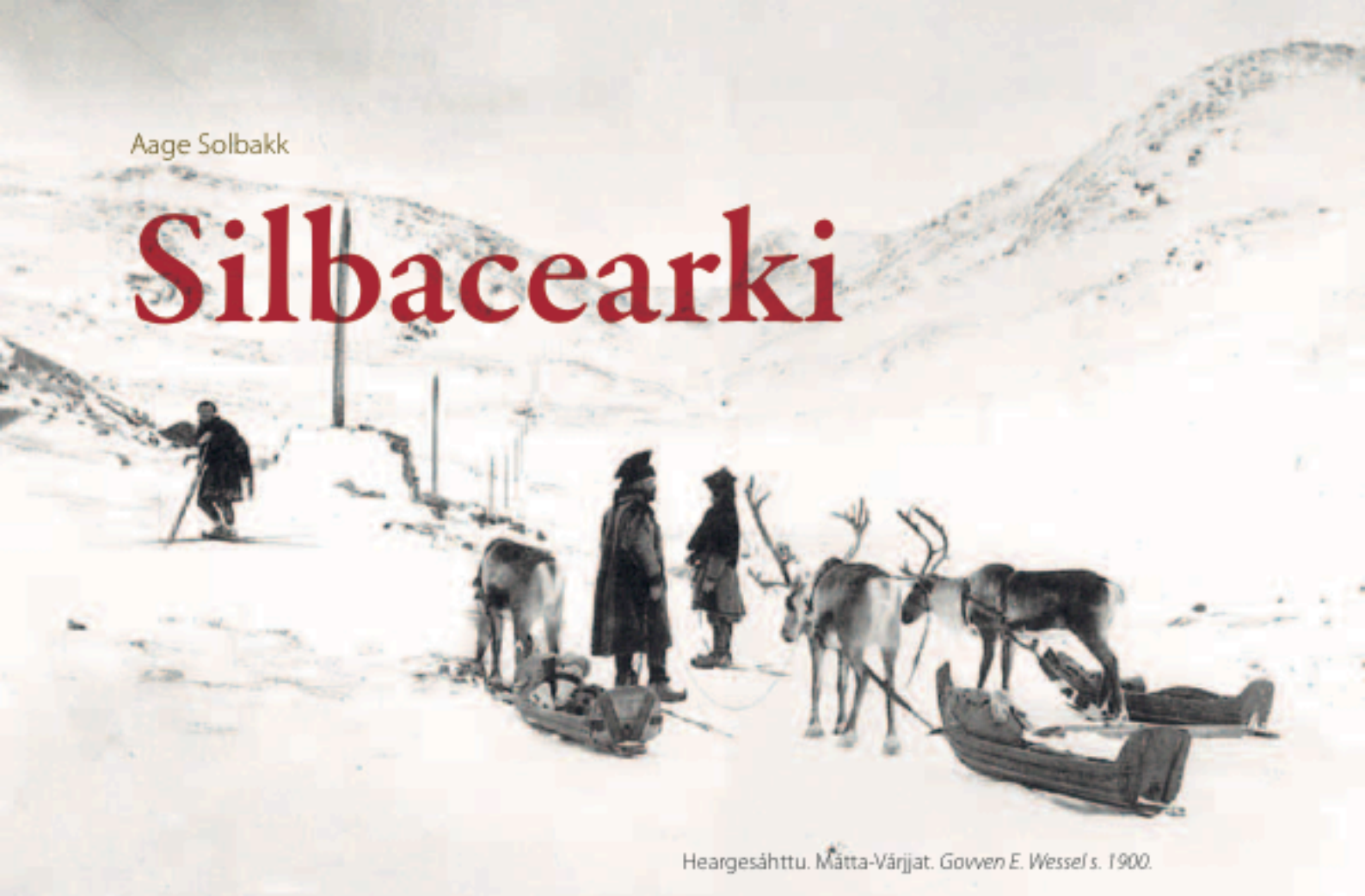
ge namahii dan ahte ii álgán juoigat skearruin ovdalis, danin go lea vehás "problematisk forhold til joik, i forhold til etternavnet."

Niko galggai doallat vel oanehaš konsearta, ja dan bota go son čuojahii – lei vel gitarista, gii ii lean Georg Buljo, ja trompetista fárus – de mun gehččen su gávtti ja gárvvuid ja buohtastahkten daid Sigbjørn Skådena gávttiin: Nikos lei olles hommá, gákti ja sistebuvsat ja gápmagat, Sigbjørn fas lei coggan gávtti, ránes dongeribuvssaid – maid beanta gádden ledje tightsat go vuos oidnen daid – ja dábálaš čáhpes boahkána. Jurddašin iešpresentašuvnna birra, dat ahte soai leigga guktot bidjan gávtti – vaikko vel lei ge goappatlágan gárvodeapmi – ja ahte dat guokte nissona caba lean bargan dan. Ja fas ahte mus lei šaddan beanta heahti go fuomášin ahte ii lean makkárgelágan sáme bivttas ii alde iige fárus – ii oppa Huui t-báidi ge! – ja ahte mun ledjen hirmástuvvan go bohte gákteolbmot guldalit, ii dat gal lean dakkár ássi masa dárbbasii nu činadit.

Manjá go Niko lei geargan lávlumis, ja mii leimmet geargan giedaid doaškumis – oasseváldit han ledje leamaš čeahpit, vaikko Spurkland ii lean nu talenta – de bodii fas lágideaddjirivgu giitit ja dadjat "Jeg ble litt satt ut av så flott musikk." Mun gal fas šadden vehás "satt ut" ja duskkástuvven ja smiehtadin ahte lea go son buot Girjjálašviesu dáhpáhusat seamma banála. Jáhkan manná viehka guhkes áigi ovdal go fas dovddan dárbbu girdit nie guhkás nu uhccánačča ovddas. ■

Silbacearki

Heargesáhttu. Mátta-Várjjat. *Gowen E. Wessel s. 1900.*

Skábmamánu álggus 1810 Tromssa gávpealm-mái **Lorentz Skancke** beasai muhtun ruošša gávpeageantta mielde Tromssa gávpegis Arkangelii. Dohko soai joavddaiga oddajagemánu 1. beaivve 1811. Dáppe Skancke hervvoštalai ja suohtastalai vihtta vahku ovdal go fas máhcai Tromsii.

Lorentz Skancke jámii guovvamánu 1879, masá 93 jagi boarisin. Su vuorkkás ledje ollu čállosat eallinvásáhusaidis birra. Doppe lea maiddái čálus su mátkki birra Tromssas Arkangelii ja ruovttoluotta. Mii čuoovvolit su muhtun gaska Guoládagas Anára bokte Anárjoga duohkái.

SKIERBMI ÁDDJÁ

Njukčamánu 9. beaivve mun gudden Guoládaga. Mun bessen muhtun heargesáhtu mielde 70 kilomehtera Muotkki siidii ("Morka"). Siiddas ledje golbma, njeallje bearraša ja ledje hui vuollegaččat ja guoibmái.

Nuppe beaivve mátkkoštin 50 dahje 70 kilomehtera ja jovden eahkedis Beahcán siidii ("Pasinga"). Dás jotken mátkki ja mátkkoštin 60 kilomehtera Báhceveadjái ("Pasrika"). Dát siiddat leat hui lahka Norgga rájá. Go mátkkoštin velá 60 kilomehtera, de jovden Njávdamii ("Nerdima"). Dát lea vuosttas siida mii lea ruošša sámis", ja dáppe hället veahás dárogiela ("ferite leat badje Njávdan, mii lei Ruošša-Suoma vearuhanguovlu; Suopma lei šaddan Ruošša vuollásažžan jagi 1809, AaS). Dáid siiddaid olbmuid gohčodit skoltalažžan. Keaisár máksá sidjiide dan ovddas go orrot dáppe dálvit bálvalit mátkkálaččaid. Mudui sii ášset mearragáttis gos guolástit (otná Mátta-Várjjagis, AaS).

Njávdamis mun ožžon sáhtu 8 miilla Anárii ("Inn-jager"). Dakko gokko jávri álgá, ássá ruottelaš sámearaš. Sii sáhtašedje mu 8 miilla jávri (Anárjávri, AaS) rastá Anára girkobáikái ja márkanbáikái, gosa ledje ceikkojuvvon stobožat. Márkanbáikái bohtet dálvit gávpelbmát Nuorta-Finnmárkkus ja badje-olbmot lagas birrašiiin.

Dál ožžon sáhtu 9 miilla Norgga riikkarájá rádjai, Anárjoga duohkai. Dáppe ledje muhtun norgga badje-olbmot bohccuideasetguin. Muhtun lávu luhtte deiven skierbmi ádjá gii dearvvahii mu dajadettiin "god dag". De jearai son mus ahte ledjen go gullan Peder Jansen birra gii sullii 20 jagi dassái lei skenken Gonagassii 30 bohcco. Dat sáddejuvvojedje eallin Kobenhápmánii dahje Islándii. Giitun lei Gonagas skenken sutnje silbacearkki mii sus ain lei lávustis. Son háliidii čájehit mun- nje dan ja bovdii mu sisa, muhto vuos muitalii son ahte lea leamaš rikkis almmái. Muhto dál gal ii lean šat, dan- ne go gumpet ledje stajidan su ealu.

Lávus dola badjel árranis heangái stuorra málesruitu skerttegis. Ruittus duolddai muhtunlágan varramálii masa ledje seaguhuvvon jáffut. Oba bearaš gaccái dán

Ávjavári boazosiida Anárjoga guovllus man B. M. Keilhau galledii dálvit 1828. "Karášjoga badjesámit". B. M. Keilhau, 1831.

máli ja háliidedje maiddái munnje guossohit. Dasa las- sin fálle bohccovuostta ja vuššon bohcconjuokčamiid. Vaikko lei vuosttas geardde ahte borren dákkár mállá- sa, de dat gal njávkiidii. Dat liggii maiddái mu rup- maša, mii lei čoskkiidan mátkkoštettiin garra buollašis. Borramiid maŋŋá mun besset geahčadit silbacearkki. Lohkis lei čuovvovaš čálus: "Efter Kongelig Befaling, givet Finnen Peder Jansen".

Mun bessen ijastaddat su lávus ja dovden iežan vuoim- máiduvvan varramáli maŋŋá.

Nuppe beaivve jotken mátkki vulos joga eará badjeol- bmuid lusa. Maiddái sis, dego Pederis ge, lei geasseoro- hat Muosáid girkosuohkanis.

Maŋŋá lean gullan ahte Peder Jansen jámii 112 jahká- sažžan. Go lei gaskkal 70 ja 80 jagi, de son náitalii nup- pe geardde sámenieiddain gii lei dušše 20 jagi boaris.

Dalá maŋŋá go su isit jámii, de son buohccái Kárášjogas, ja jámii moadde jagi maŋŋá roašmevigis ja hui gea-fin. Go Peder lei sullii 100 jagi boaris, de šadde ja ihte odda gaccat boares gaccaid vuollái mat eai čuhppovuvon ja danne nu guhkko. Sullii seamma áigge sutnje šadde odda bániit boares bániid sadjai mat áigá ledje gahččan. Skávžžá son ii ráhkken. Dieid čállá Lorentz Skancke.

PEDER JOHNSEN (ANTI) – JOHANAS-PEDAR

Gii de lei diet Peder Jansen, gean Skancke deaivvai Anárjoga guovllus njukčamánu 1811. Son ferte leat Peder Johnsen (Anti), gii lea namahuvvon Kárášjoga sohkgirjjiis, siidu 67 (Karasjokslekter, 1987). Muhto dás váilot deatalaš diedut su ja su bearraša birra, maid gávdná eará čálalaš gálduin, earret eará árbejuohkolisttuin, maid Per Einar Sparboe lea gávdnan stáhtaárkiivvas ja transkriberen dán artihkkala várás. Dasa lassin lea Geir Wulff addán dieduid Pedara máttuid birra, mat leat gávdnamis Porsáŋŋgu sohkgirjjiis, mii ii leat velá almmustuvvan.

Kárášjoga badjepárra. *Booke, 1827.*

Kárášjohka 1827–28. *Keihau, 1831.*

Ávjovári/Karášjoga
badjebearaš Fálesnuori
guovllus. Brooke, 1827.

Peder Johnsen (Anti) lei riegádan su. 1743 ja jámii jagi 1830 ja šattai masá 90 jagi boarisin. Sus ledje goittot dát vieljat: Mathias (Máhte), Niels (Niillas) ja Anders (Ánde). Sin goargu lea sierranas gállduin čállojuvvon Johnsen, Johansen ja Johannesen. Anti-goargu boahtá atnui easkka 1700-logu loahpas. Pedara, Máhte, Niillasa ja Ándde vanhemat ledje Johannes Pederson (Pedar-Johanas) ja Gunhild Andersdatter (Ántte-Gutnil), geat jagi 1762 vearrolisttus namahuvvoba Hámmarfeastta suohkana "badjeolmmožin". Gutnil áhčči lei Ánte, gii veadjá leat Anders Jokssen (Juovssa-Ánte), Siskkit Porsánggus eret. Su namma sáhtá leat Anti-goarggu vuoddun.

Johanas-Pedar náitalii birrasii 1780 Ámmon-Ánniin, Anne Amundsatteriin, Muosáid suohkanis eret. Sudnos ledje golvma nieidda ja bárdni: Gutnel r. su. 1781, Máret r. su. 1782 (jámii njuoratmánán), Johanas r. su. 1784 ja Máret r. su. 1790. Gutnel lei "mielaheapmi", muhto eará mánát gal náitaledje, ja sis leat mañis-boahttit.

Ánne jámii jo jagi 1802, ja árbejuohkodiggi dollui jagi mañná Muorralis Muosáid suohkanis, gos bearrašis lei geasseorohat. Das boahtá ovdan ahte bearrašis ledje 600 bohcco, mat juohkásedje ná: 200 varisbohcco, 200 álddu ja 200 miesi/čearpmaha. Logut leat diedus

sullii, muhto dat mitalit ahte Johanas-Pedar lei ain jábálaš badjeolmmoš. Son čilgii ahte gumpe lei stajidan su ealu, danne son lei massán ollu bohccuid. Dasa lassin son čilgii ahte sus lei áiti Muorralis, áiti vári vuolde Karášjogas ja áiti Álaheajus. Son oamastii maiddá bealli "Ládju" báikkis Muorralis. Ja diedusge namahuvvo silbaccarki opmodat-listtus. Oktiibuot lei opmodaga árvu 684 "riksdaler".

Johanas-Pedar náitalii mañná Máhte-Birehiin, Berit Mathisdatteriin. Sudnos eai lean mánát. Biret jámii jagi 1842, su. 70 jagi boarisin.

Muhto Johanas-Pedar skeaŋka Gonagassii lea dat man mii háliidit muitit su birra. Dás čuovvu mitalus dan birra.

ISLÁNDII BOHCOT

Islánda lea áiggiiid čada vásihan fuones áiggiiid. Maiddá 1700-logu loahpageahčen ledje váttes áiggít doppe. Gonagas Københápmánis geahččalii mángga dáfos veahkehit islándalaččaid. Earret eará lei bohcciidan jurdda viežžat bohccuid Norggas dohko. Njealje gearde, 1770- ja 1780-loguin, sáddejuvvojedje bohccot Álaheajus njuolggá Islándii. Danne leat otne moadde duhát goddiluvvan bohcco sullo nuortaoasis.

"Altengaard"-gárdin gos Pedarii geigejuvvai silbacearkki. J.L.F. Dreier. Riksantikvaren.

Ámtamánni Ole Daniel Sommerfeldt – dalle konstituerejuvvon – oaččui geassit 1786 jearaldaga Gonagasa ámmátolbmuiin Københápmánis ahte sáhtášii go háhkat eanet bohccuid Islándii. Livččii maid buorre jos sápmelaš bearaš vuolggášii mielde, dasa lassín fidnet fárrui njoammiliid. Goittot fidnet bohccuid, ja ámtamánni galggai háhkat guhitta varisbohcco ja 30 álddu.

SKEAŊKA GONAGASSII

Johanas-Pedar lei hui jábálaš badjeolmmoš. Danne ámtamánni Sommerfeldt válddii suinna oktavuoda jearrat oastit dáid bohccuid. Dan gal Johanas-Pedar háliidii ja sáhtii vuovdit hálbái. Muhto go bohccot galge vižžojuvvot ja ámtamánni galggai máksit, de son gal hirmástuvai. Johanas-Pedar gal dáhtui mávssu guđa varisbohcco ovddas, nu go lei sohpon. Muhto áldduid ovddas gal ii dáhtton maidige. Son háliidii addit daid skeaŋkan Gonagassii.

Ámtamánni lei sáhkki diehtit manne son dáhtui addit 30 álddu Gonagassii. Dat han lei oba stuorra skeaŋka. Johanas-Pedar vástidii ahte son lei gullan daid stuorra váttisvuodaid birra mat ledje deaividan islándalaččaid. Danne son háliidii veahkehit sin dán láhkai. Álddut vissásit gudde misiid, ja čora stuorošii áiggi mielde callun. Son lei maiddái gullan ahte bohccot mat ov-

dal ledje fievríduvvon Islándii, ledje boahtán ávkin islándalaččaide.

Lei diedus Gonagasa duohken háliidii go vuostáiváldit skeaŋka. Álaheaju gávpealmmái Klerk oaččui ovdasvástádusa doaimmahit bohccuid skiiptii, ja Álaheaju olbmot ožžo bargun čoaggit jeahkáliid vihtta fárpala dievva. Loahpas dahkkui soahpamuš sápmelaš reanngain Nils Ediaseniin, gii galggai bearráigeahččat bohccuid suvdedettiin. Son lei ovdal dahkan seammalágan barggu, mii menestuvai hui bures. Geassit 1787 bohccot de fievríduvvojedje Álaheajus ábi rastá Islándii.

Ámtamánni duodaid beroštii Johanas-Pedara daguin. Son čálii breava Københápmánii ja bivddii vástádusa Gonagasas ahte háliidii go vuostáiváldit skeaŋka. Jos nu háliidii, de Johanas-Pedar ánsšášivččii muhtunlágan bálkkašumi, áinnas medálja. Gonagas logai vuostáiváldit skeaŋka breavastis sáddejuvvon čakčamánu 19. beaivve 1987: Badjesápmelaš *Peder Janson*, gii ii háliit váldit vuostá mávssu 30 ealli bohcco ovddas, mat leat sáddejuvvon Islándii, de Mii, árbumugasat ja vuollegašvuodain skenket silbacearkki man árvu lea 40 riikkadalera.”

ÁMTAMÁNNI SÁRDNI

Johanas-Pedár han livččii ožžon 40 riikkadalera 30 álddu ovddas, de son han oaččui buhtadusa daid ovddas. Vásse measta beannotjagi ovdal go son de fidnii Gonagasa giitosa ja medálja. Dat dáhpáhuvai "Altengaard"-gárdimis Álaheajus guovvamánu 19. beaivve 1789, dalle go jahkásáš diggi dollui badjesápmelaččaid várás.

Go diggi lei čeahkkanan, de ámtamánni Sommerfeldt geigii Johanas-Pedarii silbacearkki. Muhto ovdal dan son doalai guhkes sártni. Son čilgii vuos Gonagasa buorredáhtolašvuoda Johanas-Pedara daguid ovddas, dasto deattuhii Johanas-Pedara buriid olmmošlaš beliid, maid earát galggašedje čuovvolit. Sommerfeldt rámiidii Johanas-Pedara loaittos olmmožin, son lei rehálaš gávppis ja ávvira anii su lagamuččain ja erenoamážit čájehii váibmoládisvuoda gefiid vuostá.

Loahpas ámtamánni doaivvui Johanas-Pedara sohka áimmahušášii cearkki agibeavve muitun su buriid daguid ovddas su manjisoahttiide.

De lea jearaldat: Lea go sohka dahkan daid maid ámtamánni sártnui. Gos son silbacearki lea otne? Vai lea go boares sámi árbevieru mielde čihkkokjuvvon muhtun juvvii, gos dat orru ártnahávdin. Ja sáhtá leat dáhpáhuvan nu mo boares máinnas muitala: Go mihcamáridja boahtá, de ártnahávddis borggista suovva. Ja guhte dan oaidná, de son manná dohko dan roggat ja váldá dan.

Gáldut

Karasjokslekter, 1987.

Geir Wulff sádden diedut Porsánggu sogaid birra.

Per Einar Sparboe roggan diedut:

– Lorentz Skancke. Nogle optegnelser over mitt lebnets løb (manuskript)

– Sorenskriveren i Finnmark: Tingbøker, skifteprotokoller

– Ekstraskattemantallet 1762.

– Samleren: Et Par Ord af Amtmand Ole Hannibal Sommerfeldt.

Et Par Ord af

Amtmand Ole Hannibal Sommerfeldt, da han den 19 Februar 1789 paa Alten-Gaard og Tingstæd udi Finmarken overleverede Fjeldfinnen Peder Jansøn, et ham ved kongelig Resolution af 19 September 1787 allernaadigst skjenket Sølvbæger af 40 Rigsdalers Værdie.

Peder Jansøn! Efter Befaling overleverer jeg dig her dette Sølvbæger, som et Tegn paa hans Majestets allerhøjeste Naade og Velbehag for din Handlemaade. Ved at række dig dette Bevis paa Kongens Naade, anseer jeg det passende og holder det ikke uforfødt, at kungjøre dine Brødre Anledningen til denne dig vederfarede allerhøjeste Naade. Jeg holder dette saa meget mere forfødt, som Rygtet, der for en Del maatte have udbredet Handlingen, kan igiennem sine usikre Veje have tabt noget af Sandheden, og dermed indgivet dine Brødre urigtige Begreb herom.

Mine Venner! Anledningen var denne. I Aaret 1786 befalede det højkongelige Rentekammer mig, for kongelig Regning at opkjøbe en Del Rensdyr, for at lae dem overføre til Island paa det de der kunde forplante sig til Landets Sir og Indbyggernes Bedste i sin Tid. Foranlediget heraf, henvendte jeg mig da til nærværende Peder Jansøn, for at afkjøbe ham det befalede Antal Rensdyr, med hvilket Slags jeg vidste, han i Særdeleshed var vel forsynet. Jeg kungjorde ham Hensigten med Rensdyrene; og jeg kom strax til Akkord med ham saaledes, at Priserne paa Rensdyrene var efter hans Paastand endog billigere end de sædvanlig pleje at være i Finmarken.

Da jeg derefter lod afhente de omakkorderede Rensdyr, stod jeg færdig at udtælle Peder Jansøn hans Tilkommende for samme; men denne gode Mand vilde ikke modtage Be-

taling for mere end de sex Oxerener, sigende, at, om det maatte tillades ham, vilde han allerunderdanigst skjenke hans Majestet de 30 Simler.

Endskiønt jeg (bevidst Peder Jansøns sædvanlige Handlemaade) ikke tvilede paa, at denne hans Villighed jo havde en ædel Grund, spurgde jeg ham dog om, hvad der bevægede ham til at bortskjenke de 30 Simler. Hvortil Peder Jansøn svarede, at han vidste, at Island var overgaaet store Landeplager, og at han derfor havde Lyst til at være en medvirkende ringe Aarsag til de islandske Beboeres Opkomst igjen, hvortil han troede, Rensdyrs Forplantelse der meget vilde bidrage, saa meget mere, som han havde hørt, at de forhen til Island paa kongelig Bekostning overførte Rensdyr trivedes og havde formeret sig.

Efter Peder Jansøns Forlangende frembragde jeg hans Ønske til det højkongelige Rentekammer-Kollegie, hvilket højbemeldte Kollegie derefter ved sin Forbøn udvirkede saadan allernaadigst Resolution.

"Fjedlfinnen Peder Jansøn, som ingen Betaling har villet modtage for 30 af ham leverede Rensdyr, der til Island er Oversendte, ville vi, som et Tegn paa vores allerhøjeste Velbehag herover, allernaadigst skjenke et Sølvbæger af 40 Rigsdalers Værdi."

I Erfare saaledes, mine Venner! med hvilken allerhøjeste Naade hans Majestet haver antaget Peder Jansøns allerunderdanigste Gave; og i det, I skue dette skinnende Bæger, have I et øjensynligt Bevis derpaa.

Min Ven! jeg skulde ikkun halvt have opfyldt min Hensigt, ved offentlig at række dig dette Naadestegn, om ikke tillige kortelig underrette dine Brødre om, hvad der gjorde din Gave antagelig hos Majestet, samt igjennem hvilken Handlemaade Undersatten fornemmelig tiltrækker sig sin Konges Naade.

Mine Venner! jeg havde Tid og Lejlighed at lære at kjende nerværende Peder Jansøn, som en Mand, der ikke søgte sin Ære i Lasterne; jeg kjendte ham allerede længesiden som den, der havde Smag paa den sande Ære. Han har, som I vide, for længe siden erhvervet sig god Kundskab i det norske Sprog, og derved gjort sig nærmere bekjendt med den hellige Skrift og den kristelige Religions Grundsandheder. Han er derved bleven sat i Stand til at modtage hine Læreres Formanin-

ger mere uforfalsket, og til at ophøje sig over Dyrene og dyriske Laster. Han har heri vist sin Styrke, i det han har sat sin Ære i Maadelighed, i Ædruelighed, i Redelighed udi Handel og Vandel, i Kjerlighed mod sin Neste i Almindelighed, og i Barmhjertighed mod den Fattige i Særdeleshed, og endelig i Fredelighed og Lydighed imod dem, som have at byde over ham.

Disse gode Egenskaber vare altsaa Drivefjedre til Peder Jansøns Gavmildhed; prydet med disse stod han frem – og Gaven gjordes ikke alene antagelig, men Giveren vandt endog Majestetens allerhøjeste Velbehag.

Mine Venner! vel ere I blant dem af Undersaatterne, som opholde sig længst fra Tronen; men saa langt blive I dog aldrig borte, at jo eders udøvede Dyder eller gode Handlinger kunne række frem og trænge ind til eders allerbedste Konges Hjerter.

Værer derfor dydige og sædelige; frygte Gud, ærer Kongen og blive ham tro; vær kjerlige og redelige imod Nesten; søler eder ikke udi Lasterne, hvorved I blive ringere end Dyrene, hvorved I glemme Gud og eders Pligter, og hvorved I udbrede Laster endog over ufødte Slægter og gjøre eder uværdige til eders mildeste Konges og Faders kjerlige Omsorg.

Jeg vender mig da til dig igjen Peder Jansøn; jeg rækker dig med Glæde dette Bæger, dette hædersfulde Tegn paa din Konges Naade og allerhøjeste Velbehag. Tag det tillige som et Bevis paa den almindelige Mildhed og Retfærdighed, hvormed du og enhver dine Medundersaatter beherskes af Danmarks og Norges Konge. Naar du fylder dette Bæger for dine Brødre, da glem ikke, at blande Drikken med Kjerlighed og Glæde. Misbrug det ikke til deraf nogensinde at beruse eder. Det opvække intet Had og nære ingen Avind. Lad dette Bæger blive stedse hos din Slægt, og blant dine Efterkommere endnu være et varigt Minde om din gode Handling. Vær du og din Æt saaledes stolt af dette Hæderstegn – ikke til at ringeagte dine Brødre eller Nesten; men til at ophøje eder over Lasterne. Der, tag Bægeret; det er fyldt med Pligter, som, i det du engang har iagttaget dem, ere blevene dig helligere, og hvis Efterladelse altsaa skulde geraade dig til dobbelt Beskæmmelse. ■

Sámi kulturságastallan

Olusat várra dadjet bajilčállaga hárrái ahte dakkár han Sámis ii oppa gávdno ge. Min alit-oahppoásahusat ja váldomediát eai leat vuoruhan kulturságastallama, ja sáhtášii várra čuoččuhit ahte illá gal kultuvra oppanassii ge lea vuoruhuvvon sámi almmolašvuodas.

Lea imaš go dili lea dakkár go mii diehtit man dehálaš kultuvra lea sámi rahčamušain. Balan dili vuolgit das ge go manjmuš áiggiid leamaš nu olu deaddu politihkalaš ja juridihkalaš beliin sámi vuoigatvuodaságastallamis. Giella gal lea vuoruhuvvon – nu goit juohke sámi politihkár čuoččuha – muhto ii gielladigástallamis ge leamaš duohta prinsihpalaš oaivildallan das ahte manin giella lea dehálaš. Eanet dan birra manjelaš.

Dievaslaš kulturságastallamii gullá kultureallin olles viidodagainis, mii fátmasta visot dáiddašlájaid, ollislaš mediasuorggi ja alit-oahpahusa. Kultuvrii gullá namalassii sihke čábbodat ja fága. Buorre dáidda lea fágalaš ja buorre dieđa lea dáiddalaš. Mis galget leat fágalaš gáibádusat buot fitnuid doaimmaheaddjiide, duojár ii galgga dušše máhttit duddjot, muhto ieš duodje-doaba jo sisttisdoallá dan ahte buvttá galgá leat anolaš, muhto maiddá estehtalaš. Seammáláhkai lea gáibádus fágalaš čállosii ahte dat ge galgá leat vuohkasit hábmejuvvon, ahte dutki lea duodaid gielain ge bargan, ii ge oaččo čiehkádit dan duohkái ahte fágagiela lea váttis áddet. Jus dutki geavaha diekkár ákkaid beasadán dihtii bargamis iežas gielain vai dat šattašii čába ja áddehahtti – vaikko vel lea ge fágalaš, go dan

gal dieđus ge galgá leat – de dáiddár ge sáhtášii seammá vuogi mielde dadjet ahte su dáidda lea dušše daid várás geat dan áddejit – sutnje ii gula gáibádus máhttit kommuniseret dáidagiinnis. Ja dan dilis mii dáidit leat ge Sámis, juksat nuppi ii oro leamen váldoássi dan dihtii go stáhta ja eará doarjjaortnegat dagahit ahte ii dáiddár ii ge dutki dárbbas berostit responsas ii ge vuovdimis – buohkat birgejit bures, ja go dasa lassin váilu sihke dáidda- ja dutkankritihkka, de ii gii ge hástaluvvo čilget dahje bealuštit iežas dáidaga dahje dutkama.

FÁGALAŠ ÁKKAIGUIN ÁŠŠIID LOKTET

Kulturságastallamii gullá juste dákkár áššiid digástallat. Muhtun álggaha ságastallama ja earát čuovvulit, jo go doarjut seammá oaiviliid ja buktit odđa ja buoret ákkaid vel, dahje sáhtttá áibbas vuostálastit ovddiduvvon oainnuid. Digástalli dahká dan fágalaš ákkaiguin, son ii fallet dan olbmo gii lea ášši lokten ja digástallama álggahan, muhto baicce ráimida dan go nu dehálaš ášši hálida almmolaččat guorahallat. Nie galggašii leat, muhto nu dađebahábut Sámis ii leat. Mis illá gávdno kulturságastallan, ja dan muddui go oktage dan geahččala álggahit, dat olmmoš oažžu leat vassis ahte boastut áddejuvvo, ahte su oaivilat jorggu láhkai dulkojuvvojit ja sáhtttá vel soibmojuvvo ge go nie manná čállit. Orru

”Buorre dáidda lea fágalaš ja buorre dieđa lea dáiddalaš.”

dego sápmelaš ballá ságastallamis, ja orru maiddá dego sápmelaš ii ádde – dahje ii dáhto áddet – erohusa ságastallama ja nákkáhaddama gaskkas.

Mis lea guhkes ja buorre árbevierru árvoštallat sihke dujiid, ludiid, muitalandáiddu, gárduma, buodduma ja dievva eará sihke vuoiŋŋalaš ja fysalaš doaimmaid. Dat-tege mii orrut binnáš lähppon odda áigái, ja eat ge šat máhte ovddeš árvoštallanvugiid odasmahttit otnábeai dárbbuide. Ja gokko ovddeš sápmelaš bonjadii nuppi olbmo cealkagiid jogo suohtasa dihtii dahje beasadan dihtii vástideames vártis áššiid dahje gažaldagaid, de otná sápmelaš botnjá nuppi olbmo oaiviliid bahániikkánis dáhtuin. Jus dakkár áigumušat ležžet, de ii gal oktage movttáskahettojuvvo álggahit makkár ge kulturságastallama.

MANIN SÁMI MEDIAIN EAI GÁVDNO KOMMENTÁRAT?

Mun lean moddii almmolaččat moaitán sámi mediaid go dat leat doannggit álggahit ságastallamiid. Eai ge dat leat čeahpit ráhkadit kommentáraid, eai ge dáhto olgobeal olbmuid čállit kommentáraid. Sii eai oro fáhtemin mii servodagas digáštallojuvvo, ja jus dan dahket de šaddá hui oktageardánis láhkai – dábálaččat jour-

nalisttat jearahallet gean nu, ja dasa lassin vel nuppi olbmo geas lea áibbas eará oaivil. Go dan lea dahkan, de journalistta orru oaivildeamen leat iežas barggu čadahan. Oažžu áinnas bargat nu, muhto de vuorddášii olmmoš ahte journalistta dasa lassin gille ja máhtta ráhkadit iežas kommentára áššái, mas sus ge lea lohpi oaivildit juoidá ieš maŋŋá go vuos lea čilgen ášši duogáza ja buktán ovdan iešgudet ge beliid. Dat gáibida barggu, ja dađebahábut eai gávdno mis maŋga mediabargi geat duodaid orrot liikomin bargat.

Sámi journalisttat orrot álo välljemin álkkimus vuogi, ja sivvan geavahit ákka ahte sis eai leat ressursat dadi eanet bargat. Dat ii leat duohta, go mis lea maŋgalot, farga lagabui čuohte journalistta barggus sámi mediain, de muhtumis gal galggašii leat sihke dilli, beroštupmi, vejolašvuolta ja máhttu albma vudolaš researcha dahkat ja presenteret ášši guldaleaddjiide dahje lohkkii-de miellagiddevaš láhkai. Dan lea mis guldaleaddjiin ja lohkkiin lohpi gáibidit, go sihke Sámi Radio ja sámi áviissat ožžot millijuvnnaid mielde almmolaš ruđa ráhkadit buori mediafálaldaga sámegillii. Jus dilli ii buorrán johtilit, jus doaimmaheaddjit eai váldde duodas iežaset ovddasvástádusa, de ii leat eará go cuoigut heittogis dili ruhtadeaddji eiseváldiide ja gáibidit omd. preassadoar-

jaga unnidit ja baicce juohkit oasi das áigečállagiidda mat váldet lohkkiid vuoigarvuoda duodas!

Kultursuorggi dáfus livččii buorre álgu jo dat ge ahte duodaid ásahtit kulturdoaimmahusaid sihke radiui ja áviissaide. Dalle goit lea bággu daid bargiin vuodjut kulturássiide, ja dahkat dan veahá vudolebbo go dálá bajldas portrehterenvuogi mielde. Sámi median váilu jo dadjat buot surggiin analysa, ja vearrámus dilli goit lea juste kulturjournalistihka dáfus.

KULTURÁVIISA DOIBMII GULAŠII

muitalit ođđasiid kultur- ja dutkanmáilmmes, dat galgá dasa lassin máhttit loktet áššiid digáštallamii jogo dan láhkai ahte iežas čállit dan dahket, dahje ahte muhtun dáiddár dahje dutki álggaha, ja áviisa čuovvula ášši ja bidjá iežas journalisttaid čállit áššis nu ahte lohkkái šaddá álkit áddet mo ságastallan čatnasa jogo ovdelis digáštallamiidda dahje mearridit ahte lea go dat áibbas ođđa ášši. Dasa gáibiduvvo journalisttas máhttu, sihke iežas fágas ja dan suorggis man lea čilgemin. Danin dárbašit min journalisttat eanet ja viiddit oahpu, ja diedus ge gáibiduvvo kulturjournalisttain vissis meare kulturoahpu. Ahte muhtun journalisttat dan oppa vigget ge biehttalit dáidá leat buoremus duodaštus dasa ahte sii duodaid dárbašit skuvlema ja lasi oahpu!

Kulturságastallamii gullá čuovvut dáidaga sihke presentašuvnnaid ja árvvoštallamiid bokte, fuomášit ođđa trendaid ja tendensaid, veardidit dáiddasurggiid ja daid gaskaneas ovdáneami ja oppalohkkái boktit beroštumiid dasa mii dáhpuhuvvá kultureallimis. Media ii leat geargan iežas doaimmain ja ovddasvástádusain go omd. leat jearahallan muhtun girječállis su ođđa girjji birra. Dat lea dušše lanserenjournalistihka. Gávdno juoidá mii gohčoduvvo oaivil-jour-

”Preassadoarjaga unnidit ja vuoruhit áigečállagiid mat váldet lohkkiid duodas.”

nalistihkkan, masa gullet kommentárat, analysat ja árvvoštallamat. Dasa lassin ohcala lohkki ja guldaleaddji eanet ”buriid peanmaid”, nu go ovdal daddjui – čeahpes čállit geat máhttet gielain stoahkat sihke essei- ja ja koseriija hámis. Kommentárat measta ollásit váilot sámi mediain, ja daid háviid go leat, de hárvve duodaštit dat gielalaš measttirvuoda. Kulturságastallamis vuordá maiddá gielalaš čehppodaga, deaivilis govveviid, virkos buohtastahttimiid – dadjanvugiid mat ožžot olbmuid oahpes áššiid ođđa láhkai fuomášit ja áddet.

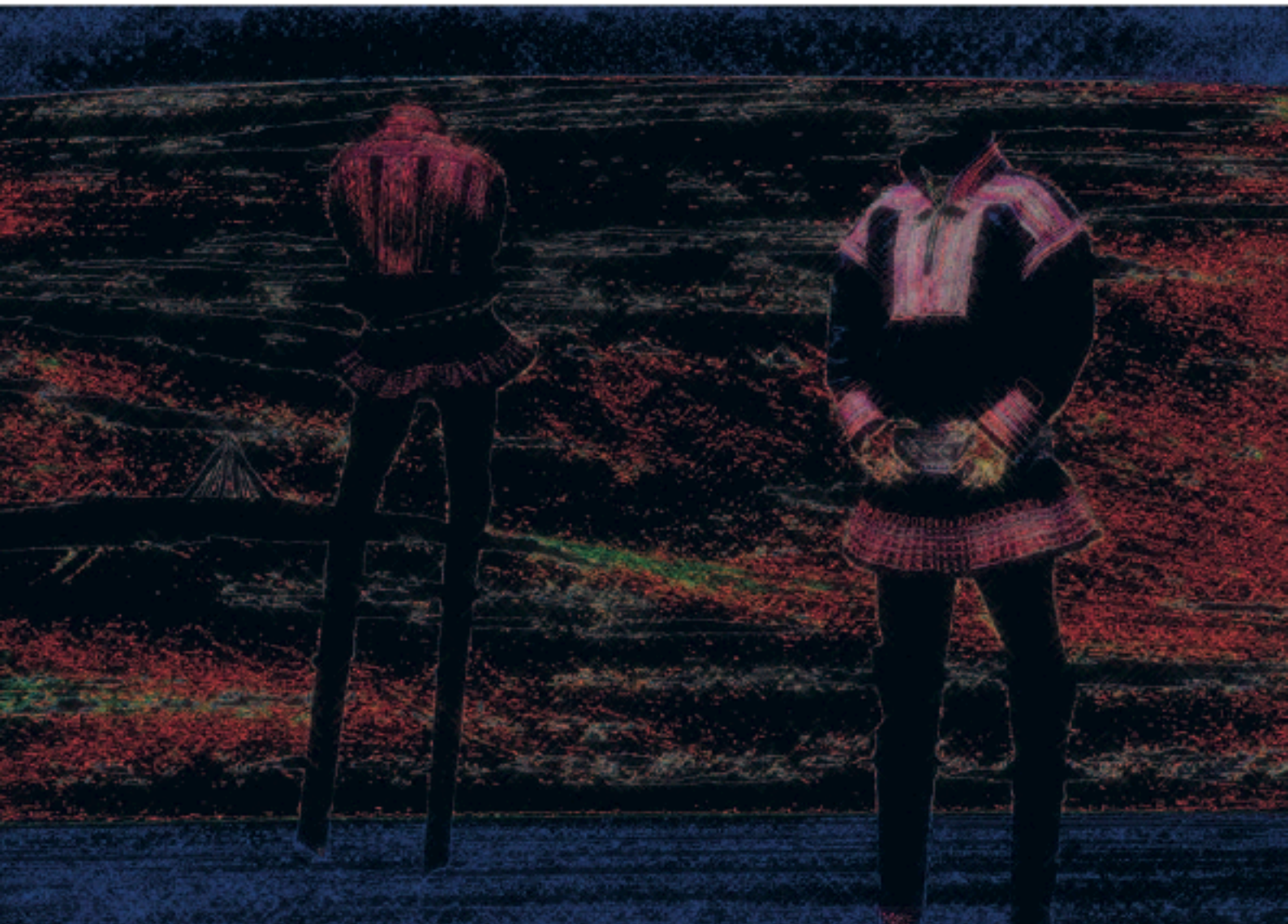
ÁŠŠIIDE KULTUVRALAŠ JA HISTORJJALAŠ KONTEAKSTA

Kulturságastallan eaktuda mediakritihka, analysaid ja alit-oahpahusa čuovvut ja gohcit. Okta alit-oahpahusa geatnegasvuodain lea nammalassii leat servodahkii ávkin, ii dušše dutkama ja oahpahusa bokte, muhto das ge go dutkit geavahtit iežaset čehppodaga árvvoštallat áigequovdilis áššiid, mas dájvá dárbašuvvo geahčastit sihke maŋos, ovddos ja siidui. Dainna oaivvildan ahte lea dehálaš oazzut áššái historjjálaš ja kultuvrralaš konteavstta, buohtastahttit sullasaš áššiiiguin eará sajiin (álgo-álbmot)máilmmes, ja maiddá leat mielde kvalifiserjuvnon smiehttamis makkár váikkuhusat áššiin sáhttet leat ovddosguvlu. Dasa ahte oainnusin- ja duohtandahkat dákkár ságastallama dárbašuvvojit buorit medi-

diat, geat máhttet ávkástallat daid ressurssaid mat gávdnojit. Orru hui gáržžes, ovttaimenašunála ja duššadeaddji jurdda muhtun doaimmaheadjiin ahte journalisttat ieža máhttet visot, eai ge dárbaš earáin veahki. In leat gullan ovtta

ge diekkár joavkku birra mii áibbas okto birge. Baicce diedán ahte buori ovttasbarggu bokte sáhtášedje olusat leat mielde loktemin sámi kulturságastallama alit ja miellagiddasebbo dássái go mas sámi mediat otne leat.

Gova: Jouni Niskälä.

”Imašlemoš čálus maid sápmelaš leš goassige dahkan”

Knut Hamsun árvvoštallan Johan Turi girjji MUITTALUS SÁMIID BIRRA

Dán jagi lea 150 jagi dan rájes go beakkán Norgga girječálli ja Nobel bálkkašumi vuoti, **KNUT HAMSUN**, riegádie. Norggas leat dievva doalut miehtá jagi muittašan dihtii Hamsuna. Hamsun lea máilmebeakkán girječálli gii odasmahtii románašangera, ja su čállosat dutkojuvvojit eanet go goassige ovdal. Hamsun ii čállán álo nu vuohkkasit sápmelaččaid birra, ee. lea Gilbert Lapp govvejuvvon oalle eahpesympahtalaččat **Rosa & Benoni** romáinan, ja beakkán **Markens grøde** -girjji álggus sápmelaš lea govvejuvvon dego livččii erohus sápmelačča ja olbmo gaskkas. Muđui sápmelaččat leat dávjá sihke gáhtašat ja láhttejit unohasat earáid vuostá. Hamsun doarjjui Tuisikka nuppi máilbmesoadi áiggi, ja dubmehalai dan dihtii maŋgil soadi. Dan dihtii leat ge olusat ohcan Hamsuna teavsttain fascistoida guottuid. Dan teavsttas maid **Sámis** dál prente vuosttas geardde sámegeillii, Hamsun čájeha

nuppi beali alddis go árvvoštallá **JOHAN TURI** **Muttalus sámiid birra** -girjji hui erenoamáš girjin. Hamsun gii ieš álo lei ozus mo odđa láhkai čállit ja muitalit, dáiddii vuohttit Turi čállinvuogis maiddá juoidá odđasa. Čálus ilmmi vuosttas geardde **Verdens Gang** -áviissas odđajagimánu 15. b. 1911, ja Turi girjji almmuhuvvui jagi ovdal. Dáid áiggiid go ohpihii lea sáhka rádjakommišuvnna šiehtadusa birra Norgga ja Ruota gaskkas lea miellagiddevaš oaidnit maid Hamsun áiggistis evttohii čoavdusin. Lea maiddá miellagiddevaš dárkot mo Hamsun, čeahpes čállin, čuoovvula Turi čállin ja muitalanvuogi iežas čállošis, ja dahká iežas girjeárvvoštallama beanta dialogan guoktása gaskkas geainna lea áibbas goabbatlágan oavilat ja mas norgalaš dálon ja ruotabeale badjeolmmoš eaba boađe ovttaide. [Teavstta ruođuid siste lea sámegeiel jorgaleaddji lasihan].

Knud Hamsun čállá artihkkalistis ahte son muitá sámegiela iežas mánnávuoda rájes, ja liiko dasa go jorgaleaddji lea bisuhan sámegiela cealkkahámiid. Hamsun atná Turigirjji hui erenoamážin, ja fuomášahtta ahte girji lea sihke dokumeanta ja girjjálašvuolta. Govvideaddji: Anders Beer Wilse. Norsk folkemuseum luoikan gova.

2153 A
Fredt. Wilse

I

Politiken-nammasaš áviisa árvvoštalai gieskat ruotabeale sápmelačča Johan Turi girjji, man Hjalmar Lundbom veahkehii almmuhit, ja man Emilie Demant lea jorgalan dánskagillii. Girjjis leat golbma ovdasáni, ovtta dain lea Professor Vilh. Thomsen čállán. Dasa lassin čuovvu girjji mielde maiddá máhppa mas leat Turi tevnnegat.

Oktiibuot oppa stuorra hommá.

Muhto girji ánsása dan. Dat lea vissásit imaš-lemoš čálus maid oktage sápmelaš leš goassige dahkan sápmelačča eallima ja birgejumi birra. Girjjis vuohtta sámejierpmi, hearkkes dovddolašvuoda, das lea diehtu, osku ja jáhkku, polemihkka, vuolláneapmi; vel mánálaš giellageavaheapmige das lea čáppa.

Nu bures dovdá Turi sámi leahkima, nu buot-diehti lea son oppa sápmelaš eallimis ahte ii oktage sáhte dadjat su gokkoge meaddit. Son ii oro dárbbasamen badjelmearálastit ja son lea nu vuoiggalaš ahte ii goassige dorvvas giellásiidda. Ovtta áidna sajis fuomášahtta jorgaleaddji ahte Turi lea binnánaš heivehastán teavsta, muhto datge lea dahkkon pochtalaš sivaid dihtii. Dat lea visot.

Emilie Demant lea oktiibidjan ja jorgalan dan barggu hui vuohkkasit. Vel Turi eahpegrámmatalaš cealkagiid ge lea bisuhan dakkárin go mun muittán sámegiela mu iežan nuorravuoda rájes. In sáhte dadi eanet dadjat jorgaleami hárrái, muhto dat lea dakkár maid duodaid návddašan. Demant vissásit leamaš rivttes olmmoš dán bargui. Ja jus son ii leat mearkkašahtti čeahpit go čállu ieš, de Johan Turi duodaid lea hui erenoamaš almmái.

Manin ii leat oktage eará áviisa go [dánska] Politiken čállán girjji birra? Eai go dieđe das maidige? Ledjen vuordán ahte gii nu dážaid gii anášii iežas áššedovdin, livččii bajidan jienas girjji hárrái, muhto nu ii leat geavvan. Divttášit dasto mu, buorre doaimmaheaddji, ohcalit dan oahppan dáža! Girji leamaš mu duohken guhkit áiggi jo, mu ustit Albert Engström sáddii dan munnje ja bivddii mu čállit dan birra. Muhto mun in leat dan vuos dahkan, go girji lea dakkár ahte dat veadjá oazžut dáža heahpanaddat: dat lea girjjálaš mearkkašahtti dáhpáhus, muhto das lea maiddá čielga ulbmil duogábealde.

Mo ihkinassii leš jurddašuvvon – dan váikkuhus lea dakkár ahte dáža lohkki livččii sávvat dárogillii gávdnot seammaárvosaš čálloša.

Vai lohkki buorebut ádde Turi ángiris ja vuogas čállinvuogi, son sáhtta lohkat čuovvovačča: [Hamsuna bihtás diedusge lea sitáhta dánskkagillii, muhto mii almmuhit dan Turi iežas sámegiell-čálloša mielde].

”Go sámit giddat bohtet badjel duoddariid, gos lea leamaš čoaskkis ja olu muohta, ii báljo leat bievlaráigi, muhto lea goit dan meare ahte jur eallá boazu. Ja go sii bohtet Norgii nu ahte álgget mearravuovddit oidnot, ja dein lea rássi ja lasta, ja dat leat nu čábbát ja hávskkit sámi mielas, ja go bohtet lagabui, de álgá gullot giehka ja visot lottit, mat leat sámi mielas hávskkit, ja de sii juoiggadišgohtet:

*eatnehiid ja čáppa rássevákkežiid,
miesi eatni
voja voja nana nana
bures, bures, dál eatnehat
nana nana voja voja,
váldet dal vuostá mu eloža
ja dikšot nu go ovdalnai lávebet
voja voja voja voja nana nana
Lehket dál eatnehat fas mu ustibat
voja voja nana nana,
eatnehat, guohtehehket dál
dearvan mu bohccuid
nana nana voja voja*

Ja de dal:

*čáppa duovdagaččat
voja voja nana nana
leat nu čabbát ahte čuovggade*

Ja de lea nu hávski, ahte ii lean bártiin iežá jurdagis go nieiddat, ja nieiddain leai fas jurdagis bártnit, ja ahte singuin galggale ovttas beassat. Ja de jugistit viinni ja njoressit vehás eatnamii, ja addet juohkehažžii geat leat das, ja sii juiget, muhto ii garrudit galgga. Ja sámiin leat ein vehás boares goansttat: Go sii bohtet gidat geasseoro-hahkii, de sii buorástahttet dáinna lágiin. "Bures, bures, dál eatnehat ja duovdagat." Ja dalle sii maiddá addet juoidá. Dat lea soames báiki gosa sii addet, ja de bivdet háldiid ahte dikšot sin ealu, vai eai sorbmahuva sin bohccot, ja šaddet stuorrát miesit.

Sámit gohčodit eatnamiid daihe orohagaid *duovdagat*. Sii dadjet: "dát leat čáppa duovdagat, ja buorit boazoduovdagat," ja ná: "dát leat nu čáppa duovdagat ahte boagustit."

Nie čudjet dat mánga "Ja" girjji čada, dat čatnet muitalusa oktii. Muitalus lea vilššas dego ája, dat šuddida, dat lea gielalaččat hástuheadji ja dat váikkuha lohkkái nannosit. Johan Turi lea dáiddár. Sápmeleččat čuvvot ain ovdeš dábiid, son dadjá. Duovdagat leat nu čabbát ahte dat boagustit, son dadjá.

II

Nuppi beali Turi girjjis ožžot áššedovdit árvoštallat. Muhto vel songe geas ii leat ere-noamáš áššediechtu dovddašii unohisvuoda jus sus livččii unnánašge dadjamaš girjji vuostá mas lea nu olu buorre vuoha ja čehppodat.

Ii leat buorre leat ruotabeale boazosápmelaš; muhto ii leat álki gal leat norgalaš dálolaš ge rádjaguovlluin. Dál boahtá dát girji, dat ilbmá aiddo dalle go boazodoallogažaldagat leat dikkis, dat čuvvgodahtta "lága mielde", dat lea sámegillii ja das lea jorgaluvvon teaksta ja adno dan dihtii dokumeantan. Jo girjji vuosttas linjät duodaštit ahte das lea sierra ulbmil, dat dáhttu juoidá.

Ja lea dušše lunddolaš ahte dat dáhttu juoidá. Eai ge dan gáibádusat sáhte navdojuvvot eahpevuoiggalažan: riikkas eai leat šat guohtumat su bohccuide, ja dál son hálida dárbbalaš guohtumiid daidda vai birgejit.

Son áinnas jáhkka ahte "Kruvdnu", ruota stáhta, dál hálidivččii dahkat buot maid sáhtta sutnje ja su álbmogii buorin; muhto son ádde maiddá makkár váttisvuodat das čuvvot: ruota stáhta lea koloniseren sámii guovlluid dadistaga ja gáržžidan guohtuneatnamiid, Kruvdnu ii sáhte šat váldit kolonisttaid eatnama ja addit dan ruovttoluotta sápmelaččaide. Turi mángga sajis beanta árkkálmastá ruota stáhta.

Muhto dáža stáhta maiddá lea koloniseren. Ja dál ii oaččo šat ruota sápmelaš diktit bohccuidis guohtut ovddasvástádusa haga norggabealde – dan ii ovttage sajis árkkálmaste Turi. Dan son atná hui eahpevuoiggalažžan.

Nu goabbatláhkai sáhttet guokte ustiba, son ja mun, jurddašit seamma ášši birra.

Mun siteren muhtun saji Turi girjjis mas son čállá dáid áššiid birra:

"Ja dain seammá sámiiid orohagain leat mii sámít šaddan máksit stuora rudaid ja šaddat ein máksit. Ja dan dihte leat šaddan sámít vealggi vuollái dan áigge go norgalaš dagai dakkár lága, ahte lea hui álki oazžut ruda sámis, vaikko ii livččo velá jur nuge olu sivva go sii lohket. Vaikko gal dat boazunai ferte dohko viggat, gos lea biebmá ja suodji, go geassetnai boahtá muhtumin nu čoaskkis, ahte galbmojit jámas soames boazu ja velá soames reainnárnai, go lea vuohččan báhkka ja de fáhkkestaga boahtá davádatbiegga ja arvi ja boahtá muohtanai. Ja dan gale ipmirda, ahte dalle lea čoaskkis, go muohtá váriide ja ordarájiidenai.

Ja dát áiggit leat jur dat stuorimus ruhtaráiggit, vaikko sámít dalle vihket ja gilljot beatnagiin. Muhto go ii leat gokkoge dakkár vuovdi, gos ii dáža váldde dáksta, de bistet goitge soames saji mannat muoraid sisa, ja de dáksta šaddá dakkavide. Ja dat lea ipmirduvvon, ahte dat lea dážaide dinesin, go bohccot bohtet dan muddui, ahte besset oazžut dáksta, ja das sii ožžot ruda. Ja dainna lágiin ii leat vahágin sidjiide, vaikko sii ieža dan ludjot dego rieban dalle go ii leat heahti."

Johan Turi mielas vissa dat lea áibbas riehta, buot visot, nugo son oaidná ássi. Muhto de han galggašii nuppi beali ge guldalit. Nubbi bealli dajašii: Go fal dušše ii livčče giddat! Dat lea giddageassi, lea čuovgat ja liekkas, ja vel davvevuddiid urbbit ge vigget čuolbmadi ja ladjomehcciid rássi šaddagoahá. De šávihit ruotabeale bohccot gittiid ala. Ja meahcci doppe davvin lea nu njoahci fas njuolgat.

Nubbi bealli dadjá, seammá várrugasat ja vuoigalaččat go Johan Turi: Ja don navddát ahte buvttát tietnasa norgalaččaide vaikko baicce bilidat sin ovddas. Muhto go de norga dáhttu du bissut eret dien du "tietnasis" maid attát, maid de vástidat?

Turi sihkkarit vástidivččii ahte muhtun sajis han sápmelaš ferte leat. Son ii sáhte oppa áiggi eallit iežas riikkas, gos viidánan kolonisašuvnna geažil lea šaddan menddo gárži sutnje, danin son ferte gaskkohagaid bahkket amas riikii, Norgii, gosa ovdal ge lea bahken ja guodohan bohccuidis. Ja Turi čuočuhivččii ahte dat guossemátkkit Norgii álge nu dolin ahte dat lea šaddan čálakeahtes lánkan, ahte bohccuide alceseset lea šaddan lunddolaš vierrun: Go bohccot bohtet dáveallái váriid ja lahkanit rájá, de eai leat šat stivremis, ii leat šat boazu mii čuovvu sápmelačča, muhto sápmelaš guhte ferte bohcco čuovvut. Ja maid de galgga dahkat, dajašii Turi.

Dat lea riehta buot visot. Dat lea boares ja dovddus duohtavuohta ahte jus bohccot bohtet menddo lahka norgga vuvddiid de bahkkejit dohko; Turis lea heahti. Muhto norgalaš ráđjaássi gii juohke jagi ballá bohccuid bahkket iežas vuvddiide ja gittiide, ii sus-

ge leat buorre. Ja son maid vissásit diehtá ahte lea guhkes, guhkes gaska guottetsajiin gitta Norgii, ja olles dán guhkes mátkkis ii leat moxtige boazu mii láide sápmelačča. Leat alla várit ja govda eanut, maid Turi ieš dadjá lea váralaš rasttildit, dáikko ferte badjeolmmoš bágget rastá. Ja son ferte dan guhkkelii ge jodihit, meattá Márkana, Gárasavvona meattá ge - ovdal go boazu fáhkka ieš álgá njunušin ja doapmala Norgii. De dalle son lea jodihan bohccuidis menddo guhkás, jurddaša norggabeale ráđjaássi.

Nubbi bealli dadjá dasto loahpalaččat: Man imašlaš olles dat ássi lea! Ruotta lea olmmošlaš ja hálá hui čábbát iežas sápmelaččaide birra, jo, šaddá beanta kulturáššin ordnet sidjiide buoret dilálašvuodaid. Ja dan galggašedje oážžut - Norggas. Muhto nu gieskat go 24 jagi áigi gáržudahtii Ruotta badjeolbmuid guovllu 25 duhát bohcco ovdii iežas Jämtlánda kolonisttaid dihtii. Ja de daddjo ahte lea Norgii humána ássi ja kulturdoaimman skáhppot sápmelaččaide eanet guohtuneatnamiid.

Buot dán jurddašaddá nubbi bealli.

Ja son imašta dasto vel ahte eai oktiige leat norggabeale sápmelaččat boahtán ruotabeallái váidalit daid guohtuneatnamiid maid áiggisteaset másse doppe.

III

Albert Engström dovda sápmelaččaid bures. Son ii leat dušše dat jierpmálaš almmái gii valljogasat juohká čehppodagas ja dáidagis *Strix*-áviisa bokte [ruota humoristalaš vahkkoáviisa 1897–1954, man Albert Engström vuoddudii], son lea maid váibmoládis ja duodalaš almmái.

Jus mun livččen suinna deaivvadan, de moai livččiime ovtta dahkan priváhta soabadallanrievttáža čovdin dihtii boazodoalloássi. Ja jurddaš jus livččiime soabadan!

Mun diedus in sáhte árvidit maid Engström livččii evttohan; muđui han livččen dan čállán. Muhto mun diedán goit maid mun ieš livččen atnit vuogas čovaddusin.

Mun navddán ahte su riikkaguimmiid gudnevoddu livččii eastadan vejolašvuoda lonuhit sápmelaččaid, nu ahte dat moadde ruotabeale sápmelačča geat leat gáržžohallan Ruttii livčče sáhttit fárret bohcuideasetguin Norgii. Dasto mii livččiimet fertet ássiid ordnet iežamet sápmelaččaid várás – diedusge dainna eavttuin ahte Ruotta áimmahušašii iežas sápmelaččaid. Ruotta doaivumis ii livčče massán nu olu ii olbmuid iige ruđalaš riggodaga diekkár lonuhusain, iige jáhkki-mis Norga livččii badjemeara riggon dainna gávppiin.

Muhto nugo jo dadjen, in oppanassiige jurddaš diekkáraččaid.

Muhto mus livččii duodaid miella gávdnat čovdosa sámezažaldahkii, dat lea váivves ássi, lea gitta Karlstad-ássi rájes leamaš heađuštussan mu riikii. Mun evttohivččen ahte Norga mávssášii ovttagearddesumi, stuorra ruđa muhtun fondii, buhtadussan dan ov-

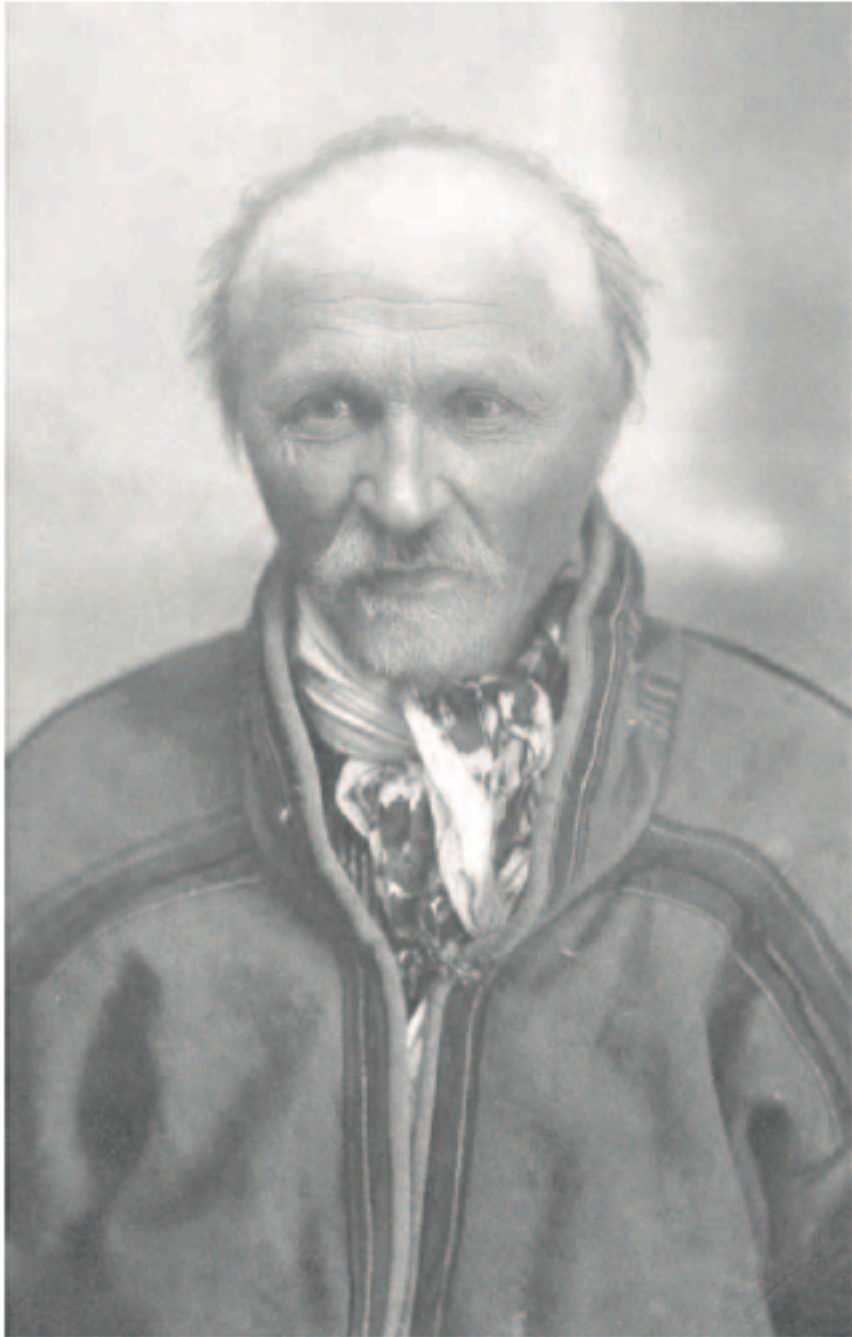
dii go ruotabeale sápmelaččat eai šat beasa johtit bohcuiguin Norgii. Maid son Engströma riikkaguimmit dasa dajašedje? Livččii go son ruhtasumi sturrodan eaktun? Okta millijuvdna. Olmmoš ii hánástatta Albert Engström searvvis.

Nie de lean smiehtadan ahte livččii sáhttit čovdit dán ássi. Buhtadus Ruttii vahága ovddas mas háli-divččiimet beassat - ráfi dihtii. Mun in loavtte dán busa ja beana callimis, ja mus leat ustibat Ruotas geat dovdet seammalahkai.

Ja dasa lassin han gullá vel ássi ahte Johan Turi lea dakkár smeahkes almmái, olmmoš liiko sutnje, šaddá miella veahkehit su ja su álbmoga. Son lea čállán ovta daid imašlemoš girjjiin maid lean guhkes áigái lohkan.

Buorre Doaimmaheaddji! Mis leamaš aiddo soabadallandiggi Ruotain: Norga massii Grisebåene [mearračoagan Hvaler mattábealde lahka ruotarájá, mii lei buorre hummer-guolástanguovlu, maid Norga massii Ruttii soabadallanrievttiduomu mielde 1909 danin go rádjašiehtadus 1661 rájes lei eahpečielggas]. Maŋŋil váidalii muhtun dáža historihkkár min arkiivadiliid, ii lean leamaš vejolašvuolta ráhkkanit čielggadan dihtii Grisebåene-ássi. Materiála ii lean sadjosis, njulgstaga ii lean vejolaš lohkat dárbbaslaš báháriid.

De lea mis ohpihii soabadallan Ruotain. Ja dál mis lea duodaštus Johan Turi čállosa bokte. Ii dárbbas oppa arkiivii ge dorvvastit dan gávdnat. ■

Johan Turi

Mii cuvke jávohisvuoda muvrra?

Feministtalaš guorahallan Ellen Hofso nuoraidgirjii *Sárái*

Sápmelaš ii dáidde leat ovttaoaivilis dalle go ii jietnat maidige. Vaikko son ii njuolga dajaše vuos-tá, de dainna ahte ii joatkke sága čájeha, ahte ii leat miedihan áššái. Dáža ja láttán fas dulko dán jaskatvuoda miediheapmin. Muhtin áššiinges orru ahte olles servodat – sihke váldo- ja sámeservodat – orru jaskat. Mas dat boahtá ja mo dan galggaše dulkot? Manin ja mo mii goddit áššiid jaskatvuodain? Mii cuvke dán jávohisvuoda muvrra ja leago dan dárbu oba cuvketge?

Dát gažaldagat leat bohcciidan logadettiin Ellen Hofso nuoraidgirjii *Sárái*. Čállosiinnán guorahalan mo jávohisvuoda muvrra cuovkaneapmi boahtá ovdan girjii ja mii ovttaskas olbmo muitalusas lea dagahan dan. Ellen Hofso čállá fáttás mii lea nu gohčoduvvon tabu-ášši min servodagas ja maiddái váldoservodagas. Dakkár áššiide lea váttis gávdnat sániid. Dan dovddan mun maid čáledettiin dán čállosa. Leange välljen geavahit muhtin made Ellen Hofso sániid, namalassii njuolggositáhtaid su girjii. Lean maiddái välljen juohkit čállo-san kapihttaliidda sátnevádjasiiguin.

Suokkardalan välljejuvvon fáttá feministtalaš girjjálašvuodadutkama vuodul. Dán čállošis boadán vuodjut erenomážit válde- ja soardingaskavuodaide mat bohtet ovdan teavsttas. Háliidan maiddái guorahallat, man bures girji speadjalastá servodaga duohtadili.

EATNANVULOŠ JOGAŽAT

Muitalusain Stiinná-áhkku máhccá iežas mánnávuhtii Kristiinnán. Muitaleaddji lea sihke 13-jahkásaš nieiddaš ja gaskkohagaid fas 60-jahkásaš áhkku. Stiinná-áhkku muitala iežas mánnávuoda birra 1950-logus muhtin Márko-sámi guovllus. Dalle son gohčoduvvui vel Kristiinnán. Kristiinná váivves vásáhusat mánnávuodas leat čuohcán su eallimii nu garrasit ahte son lea čuolastan golbma álgobustávva iežas namas ja nie figgan sihkastit eret oasi alddis.

Maid geabččalin vajáldahttit, muittán buorebut go maidige eará. Duon guovtti jagi manjil go buot dáhpáhuvai ja mu eallin jorralii vulosoivviid, háliidin vajáldahttit buot váivviid ja oddasit álgit. In háliidan durddiduvvon Kristiinnán. Livččen háliidan eami buhtisvuoda alcesan. Gohčodišgobten iežan Stiinnán. (Hofso 2007:11.)

Girjii álggus Stiinná-áhkku mearrida dattege muitalit iežas čiegunvuoda áhkkubasas Sárái. Sárá-áhkku lea Stiinná-áhkku gáibmi ja nuba olles girjii herve áhkuid ja áhkkubiid čáppa nana oktavuoda namaid bokte.

Muhtumin Kristiinná-nieiddaža reakšuvnnat ja jurdagat orrot sulastahttimen menddo ollu ollesolbmo doaimmaid. Daidda osiide lohkki sáhtttá duhtat dainna, ahte Stiinná-áhkku ii soaite muitit buot nu mo

lei 50 jagi dassái. Mii diehtit maiddá, ahte áigi lei 1950-logus eará go odne ja mitalusa nieiddaš šaddá mángga láhkai rávásnuvvat menddo árrat.

BADJEGÁMMIR II LEAT VÁRALAŠ, DUŠŠE VUOLLEGÁMMIR LEA

Kristiinná mitalus álgá dainna ahte su Sára-áhkku jápmá. Dasa lassin, ahte son massá lagaš olbmo, Kristiinná šaddá oahpat ahte áhkku leamaš maiddá su dorvu ádjá vuostá.

Diedán dán áiggi mánáid gullan dan mii munnje geavai. Dan gohčodit rochošeamin, ribpan dahje varabeahpadin. Ieš in lean gullan diekkár sániid. In ádden mii dáhpáhuvai. Ballen dušše botnibeami. (Hofso 2007:22.)

Maŋná rochošeami áddjá ii ánsás šat ádjá nama ja Kristiinná gohčodišgoahtá su roahco-áddján. Oalgeper-sovnnat ovddastit girjji servodaga ja sin guovdu bohtet fápmostruktuvrrat ovdán. Guovddázis leaba roahco-áddjá ja Laviinná-áhkkuomuotta, geaiguin Kristiinná orru. Kristiinná eallimis muhtin olbmot leat guovddázis maiddá dainna ahte sii eai dihto, nugo su eadni.

Mus lea eadni gii ii beroš mus. Gii savdnjilii mu evet alddis, dego givssideaddji lávžžá. (Hofso 2007:214.)

NUGO BOARES BEANA CIELLÁ, NU VIELPÁTGE

Girjji tihttel *Sárá* lea čoavddasátni girjji dulkojupmái. Sára lea mitalleadji, Stiinná, áhkkut. Su haga ii livčče Stiinná-áhkku mitališgoahtán. Nappo Sára lea mitalusa vuostáiváldi, geasa mitalus mitaluvvo. Sára sáhtá dulkot dán oktavuodas ovddastit boahttevaš buolvaid. Duodalaš lohkki livččii dán oktavuodas nuorra sámenieida. Mitalleadji árvala ahte dán váivves ášši, mii sáradii su eallima unna bihtáziidda, Sára berre diehtit. Seammás girječálli orru oaivvildeamen ahte dálá nuoraide lea dehálaš dan diehtit. Mitalleadji lea eahpesihkkar leago áhkkut doarvai boaris dán váivves mitalusa gullat.

Diedán ahte dutnje šaddá váivi dan gullat, muhto don báliidivččet ánnas gullat makkár lossa čiegus noadi mun guottán. Ieš logat mu eallima vásibusat leat du vásibusat, ja ahte dus gul lea vuoigatvuohta daid gullat. -- Ii eisige leat mu oaivil máná olggiid ala noadubit iežan nodiid. (Hofso 2007:18–19.)

Seammás girječálli orru iešge smiehttamen, heivego girji nuoraidgirjin ja leatgo sii doarvai boarrásat áddet dan. Nuoraidgirji oaivvilduvvo 12–18 -ahkásaš lohkkiiide ja danin gažaldat lea dehálaš. Gaskkohagaid mitalleadji fanuha lohkkái ovttaidlogu nuppi persovnnas, dáinna vugiin lohkki sáhtta identifiseret iežas

Sáráin, muitaleaddji áhkubiin. Muitaleaddji jearrá Sárás mannágo bures dákkár várvves muitalusa gullat ja nie lohkki maid beassá bosihit. Dát muitalanvuohki dahká girjji álkibun lohkat, go lohkkái sáhtta šaddat menddo lossat identifiseret iežas Kristiinnán.

Vaikko lohkki identifisere iežan Sáráin, sutnje lea ovttaláhkai maiddái álkit go Sárái. Sára gullá duohtamuitalusa iežas áhku mánnávuodas. Mii fas lohkat fiktiivva muitalusa muhtin Marko-gilis. Danin jáhkán ahte vaikko Ellen Hofso girji lea hástaleaddji, de dat heive nuoraidgirjin.

Vaikko Kristiinná muitalus lea fiktiivva, de seksuálalaš veahkaváldi mánáid vuostá dáhpáhuvvá ja lea guhká dáhpáhuvvun iešgudet guovlluin maiddái Sámis (Kuokkanen 2007:8). Maori dutki Linda Tuhiwai Smith deattuha ahte bákčasiid muittašepmi lea guovddaš rollas álgoálbmotservodagaid dálkkodeamis (Tuhiwai Smith 2002:146). Maiddái mun lean ovttaoavivilis Stiinná-áhkui, ahte mii galgat diehtit iežamet historjja, vai mii diehtit gos mii dál leat ja mo mii deike leat joavdán. Nie šaddá álkit dádjadit ovdosguvlu boahtteigái.

GUOVTTENJUNÁT BULKORIIN VUODJIT

Bearrašii laktit vuordámušaid oadjebasvuodas, suojis ja ráhkisvuodas (Laitinen 2008:264). Oktavuodat bearraša siskko-bealde sáhttet leat biologalaččat, sosiálalaččat dahje psykologalaččat. Dát oktavuodat leat guovddázis olbmo dorvvolaš ovdáneami ektui. (Laitinen 2008:261.) Nabe dalle jus lágašbiras uhkida máná?

Merja Laitinen lea jearahallan ollesolbmuid, geat leat mánnán vásihan inseastta. Son čállá ahte mánát leat čadnon bearrašiiddáseaset. Uhcá mánás eai gávdno čoavdinvejolašvuodas jus lagašbiras uhkida su. (Laitinen 2008:265.) Dábálaččat seksuála veahkaválddi dahkki lea bearašlahttu dahje oahpis, nugo Kristiinná muitalusasge. Kriminállaga mielde seksuála veahkaváldi lea roavvásut, jus mánná erenoamážit luohhtá veahkaválddi dahkkái, nugo bearašlahttui (Laitinen 2008:261).

Laitinen lea jearahallan veahkaválddi vásihan olbmuid ja catnašat sis muitaledje ahte fysalaš uhkki bodii muhtin dihto lagaš olbmo hámis, muhto beahhtašuvvan sáhtta guoskat earáge olmmošgaskavuodaide. Sáhtta leat ahte muhtin bearašlahtut bealuštit veahkaválddi dahkki oaffara sajis. Buot buohkanassii Laitinen govvida dáid olbmuid bearašservošiid sániiguin: jávkan, rašši ja cuovkanan (Laitinen 2008:265–266.)

Sosiála, seksuála ja emotionála váttisvuodas čuvvot dávjá dakkár olbmo eallima, guhte lea vásihan rohčošeami mánnávuodas. Mánngga oktavuodas rohčošeapmi bissu olbmo eallinagi heahpadin ja muitun, man galgá aktiivvalaččat čiehkát sosiálalaš oktavuodain, vaikko rohčošeapmi livččii jo áigá nohkan. (Laitinen 2008:266–267.) Nu lea geavvan maiddái Kristiinná oktavuodas.

Juohke áidna háve go leat jearran mu mánnávuoda birra, de leat diet sevdnjes ja fasttes fearánat leamaš ovdas. In sáhte muitalit maidige, in suohtasa ja buori ge ovdal go beasan buot muitalit nu mo lei, biluid báluid. (Hofso 2007:19.)

VÁIBMU SODJÁ OVDAL BAHÁI GO BUORRÁI

Mii servodagas oázžu mánáid sivahallat iežaset ja orrut jaska? Berit Ås teoriija vuodul dábáleamos patriarkála hálddašanteknihkat mainna jaskkodahttit nissoniid ja dahkat sin oaidnemeahttumin, leat bilkideapmi ja badjelgeahččan (Kuokkanen 2007:5–6). Seamma teknikaid atnet mánáid ektui maid. Dasa lassin seksuála veahkaváldi laktása dávjá sivahallan ja heahpat (Kuokkanen 2007:6). Dávjá ieš veahkaválddi dahkki nihtta máná leat muitalkeahtta. Son sáhtta lohkat ahte máná ieš lea giktalan su. Nie ballu olbmo dahje soga beaggima duolvvadeamis šaddá stuorát go vašši veahkaválddi dahkki vuostá (Tellum 1999:104).

Maiddái Kristiinná áddjá sivahallá nieiddaža, erenoamážit dalle, jus son vajáldahtta neaktit buot. Nieida riehu oamasta daid gilvojuvvon oainnuid, duolvvaša iežas, iige danin duostta muitalit áššis geasage.

In duostta váldit dan riskka, ahte olbmot navdet mu danin manin roahco-áddjá gobčodii mu: Giktaleaddjin ja neavvri nieidan. (Hofsø 2007:70.)

Nissonolbmuid sivahallan lea šaddan nu dábalaš dálá servodagain ahte mánggat nieiddat ja nissonolbmot leat ieža maid adopteren dan oainnu. Sivahallama vuoddun sáhttet leat patriarkála dahje seksistalaš árvvut, mat dájvá ožžot doarjaga risttalašvuodas. Risttalaš árvvuid mielde nissonolmmoš ii galgga giktalit fuopmášumi alccesis. Son galgá baicce leat vuollegaš, šigolaš, siivui, passiiva ja doahttalit almmáiolbmo. Dábalaš risttalaš dualisttalaš nissongova mielde nissonolmmoš lea juogo buorre (Maria) dahje bahá (Maria Magdalena, fuorrá). Sáhtta čuočuhit ahte risttalašvuohra vuodduduvvá nissonolbmo sivahallamii, go Eeva dagu dihte olmmoš šattai eret paradiisas. (Kuokkanen 2007: 3, 8.)

Láve lohkat suddun dánccastit lábttái ja bealkit. Dan ožžot dušše almmáiolbmot ja gánddat dahkat, eai fal nissonolbmot ja nieiddat gal. Sii gul galget dušše jienajávohaga orrut ja leat giitevaččat ahte leat dán eatnamis. Áhkku čuočuhii Ipmi-la lábkan ahte nissonolbmot galget leat almmáiolbmuid vuollásaččat, logai dan Biibbalis čállon. (Hofsø 2007:61.)

Girjji logadettiin guovddázii badjánage gažaldat leago risttalaš osku servodagas veahkkín, dorvun, jeddehussan vai hehttehussan? Patriarkála jurddašcapmi lea dájvá boahtán álgoálbmotservodagaide vuosttaš háve risttalašvuoda bokte (Kuokkanen 2007:3). Ellen Hofsø girjji risttalaš osku lea okta fápmostruktuvra, mii stivre servodaga. Oidnosis lea čielgasit guovtelágan fápmostruktuvra nissoniid ja almmáiolbmuid guovdu. Kristiinná doarru daid gaccahuvvon oahpuid vuostá iežas siste.

In mun goit agibeavvis ge giitte Ipmi-la dan ovdas maid roahco-áddjá dagai. Jus leažžá Ipmil mearridan dien muinna geavvat, de mu mielas dat lea bahánihkkánis Ipmil. (Hofsø 2007: 61.)

/.../

Duohtavuodas lei roahco-áddjá buore munnje. Mun han ieš gullen su dadjamen ahte son váivvasuvai daguidis geažil mu vuostá. Robkadalai Ipmilis ándagasii ožžojumi. Soittii Ipmil ándagasii áddán. Muhto mun gal in goassige áddán ándagasii sutnje. Dušše vašubin su eambo ja eambo, boaššudin váimmu ja šadden birolažžan. Go jámán, manan helvehii. (Hofsø 2007:175.)

GIELAHIS OLMMOŠ LEA DEGO OLMMOŠ FIEVRRU HAGA

Sáhtášiigo Ellen Hofsø girjji Láviinná-áhkkuvuotá oaidnit symbolan olles min servodagas? Leago duohtavuohra šaddan midjiide menddo vártisin gierdat? Leatgo mii bealjeheamet ja gielaeamet? Girjji loahpas Láviinná muitala ahte son ii goassige leamaš albma bealjeheapme. Rohčošeamis lea guhkes historjá man áhkkuvuotá ii háliidan oaidnit iige gullat.

/.../ muhtumin ferten leat beare mearridan heaitit gullamis ja hállamis. Sivva lei dat maid son dagai etniinnat. Álggii dalle go eadnat lei njealji jahkása, ja dagai dan álo go du áhkku lei návehis. Mun fuomášin dan. Geahččalin su očodit eret ádjástat, muhto ii ábuhan. Mu heakka áittii, jus gul Sárvái muitaleaččan. Mun bággehallen daid fasttes daguid diehtit, inge sáhtán daid bissehit, in ge almmubit daid. -- Ii dat lean nu ahte mun mearridin bealjeheamet ja gielahuvvat. -- Muhto mun duohtavuodas in gierdan gullat nieddaža surgadis čieruma. Maŋŋil in sáhtán su čalmiide geabččat. Vel ain vánit sáhtten hállat iežan buriin oappáin -- Dat várra dáhpáhusai dadistaga. Buot dego čáskkai mu siste. In šat oaidnán dahje dahkan diehttin eará go dan mainna ledjen bargamin. Maŋážassii in šat gullán jienaid. Álddán ii šat boaktán jietna. (Hofsø 2007: 231-232.)

Váivves dáhpáhusat, áhku jápmin ja rohčošcapmi, dahhit dan ahte Láviinná-áhkkuvuotá dego máhccá fas dán ilbmái. Ieš čilge ahte go šattai su vuorbin fuolla atnit Kristiinnás ja várjalit su, de dalle son gullagodii fas eanet ahte eanet (Hofsø 2007:233). Mo mii sáhtášeimmet dahkat dan seamma servodahkan – gulla-

goahtit ja áddegoahtit ahte lea min vuorbi fuola atnit buot mánáin ja várjalit sin?

OKTA GIELLA DAHKÁ OAHPISIN

Cherokee dutki Andrea Smith lea dutkan veahkaválddi álgoálbmotservodagain ja su vásáhusa mielde seksisma gávdno ollu dála álgoálbmotservodagain. Smith gáibidage mis strategijaid dan dustet. Smith oainnu mielde seksuála veahkaváldi leamaš veahkkin álgoálbmotservodagain koloniseremis ja dál eamiálbmogat ieža jortet kolonialisttalaš árbbi ruovttu- ja seksuála veahkaváldin, mánáid rohčošeapmin ja homofobijain. Jus mii doalahit daid patriarkála árvoortnegiid, de mii eat goasige olat albma iešmearrideapmái. (Smith 2005:121, 124, 127; Kuokkanen 2007: 9–10.) Maiddái sápmelaš dutki Rauna Kuokkanen jearrá, maid mii dahkat iešmearridemiin, jus stuorámus oassi sápmelaččain veadjá vuoiñjalaččat funet (Kuokkanen 2006:10).

Seksuála veahkaválddis álgoálbmotservodagain gažaldat lea olmmošvuoiatvuodaid rihkkumušas mat boh-tet ovdan servodaga siskkoabealde, muhto leat lihkká oassi kolonialisttalaš árbbis (Smith 2005:126). Rauna Kuokkanen čuoččuha ahte priváhta – almmolaš juohku lea guhká hehtten veahkaválddi giedahallama servodatlaš áššin (Kuokkanen 2007:12). Jaskatvuoh-ta mii joatkašuvvá álgoálbmotservodagain hehte olbmuid ohcamis veahki ja buorráneames traumas, mii manná mángga sohkačuolva čada. Smith mielde ovt-taskas olbmot eai dárbbáše dovdat persovnnalaš heah-pada hállat dáid áššiid birra, jos stáhta hárjehan assimilerenpolitihka celkojuvvoše almmolaččat olmmošrivt-tiid rihkkumuššan. Álgoálbmogat galggaše ovddimusat ieža giedahallat servodaga sikkáldas doaibman- ja láhttenvugiid mat sordet sin ja maid sii leat ieža adop-teren áiggi mielde. Nie álgoálbmotservodagat oččo-šedje vejolašvuoda oktasaš kollektiiva buorráneapmái. (Kuokkanen 2007:9–10.)

Andrea Smith ávžžuha, ahte mii berrešimmetge dál jurddašigoahtit mo mii sáhttit hukset máilmmi gos duodaige háliidivččimmet orrut. Galggašeimmet ieža šaddat oassin proseassas mas lahkoniit servodaga mii ii leat vuodduduvvon soardimii. (Smith 2005:128–129, 131.)

40 **Sámis** 5/2009

DAT GII II GAHČA, II LEAT GIEVRRAMUS. DAT GII GAHČČÁ, MUHTO ČUOŽŽILA FAS, LEA BUOT GIEVRRAMUS

Rauna Kuokkanen oaivvilda ahte oainnu gievrras sámenissonis berreše kritihkkalaččat dutkagoahtit. Kuokkanen mielde dat oaidnu sáhtta bealistis hehttet sámeservodaga ođdasithuksenproseassaid. (Kuokkanen 2004:3.)

Gievrras nissonolbmus vurdet erenomážit dihto okta-vuodain eanet go dievdoolbmus. Juo árrat mii oahpat ahte lea nieiddaid ovddasvástádus bidjat rájaid seksuála oktavuodain ja gánddaid vuoigatvuohta rihkkut daid. Jus manná funet, de nieida lea eahpelihkostuvvan. Sámeservodagas leamaš nieiddaid ja nissonolbmuid ovddasvástádussan bissehít, jos almmái ribai “mannat menddo guhkás.” (Kuokkanen 2007:7.) Ná maiddái váldoservodagas (Tellum 1999:106).

Go hállat árbevieruin, lea buorre smiehtastit leago sáhka duodaid árbevieruin vai vugiin mainna stivre dihto olmmošjoavkkuid servodagas, nappo symbolalaš ja struktuvrralaš veahkaválddis (Kuokkanen 2007:5). Dán oktavuodas sáhka gievrras sámenissonis orru dego livččimmet hohkaheamen nissonolmo váldit siva fas badjelasas. Mii galgat maiddái garvit čilgehuseid, maid mielde árbevierut okto livčče sivalaččat veahkaváldái nissonolbmuid ja mánáid vuostá (Kuokkanen 2007:7). Muhtumin árbevierut orrot dego viggamušat beastit almmáiolbmuid sin ovddasvástádusas.

Ii leat imaš ahte uhca Kristiinnáža rumaš šaddá dego obbačuolbman dáid jurdagiid jurddašettiin. Sáhtta nu vearrái šaddat ahte olmmoš vašuhišgoahatá iežas danin go lea nissonin šaddan (Hofsø 2007:154). Dakkár olmmoš, guhte lea vásihan seksuála veahkaválddi, sáhtta oaidnit aidna čoavdinvejolašvuohtan iežas sorbmema (Tellum 1999:104).

Sámi girjji váldopersovdna goittotge ceavzá ja gávdná čuovgasat bálgáid eallimis. Loahpas Kristiinná duostá vel boagustitge áššái go oaidná man guhkás nissonolmmoš sáhtta mannat iežas sivahallamiin. Dáid bohkosiid erenomážit nissonlohkki berrešii váldit bealljai.

*Ležame mun čaimman, áhkku muotta. Letne jal-
lat dego sávzzat, guktot, dás dál čohkkájetne ja gil-
valetne goappás lea eambo siva dasa maid diet
mielabeapmi dagai. Li ban dat leat goappáge mun-
no siva! Su siva dat lea. Dušše su siva.* (Hofso
2007:233.)

MII VÁIMMUS LEA, DAN NJÁLBMI DULKO

Mii cuvke jávohisvuoda muvrra? Feministtalaš girjjá-
lašvuodadutkamis guovddažis lea holisttalašvuoha,
oppalaš oaidnu. Danin lean geahččalan oaidnit čuoim-
ma iešgudege perspektiivvain. Čáledettiinan orro goit
bohčideamen enet ahte enet gažaldagat ja hui un-
nán vástádušat daidda. Goittotge jáhkán ahte jo gažal-
dagain mii sáhttit cuvket jávohisvuoda.

Fysalaš ja seksuála veahkaváldi mánáid vuostá lea fáddá
man birra ii leat álki hállat, iige dan leat álki buktit oid-
nosii servodagas. Leago riektá ahte mii vástidit dušše
jaskatvuodain seksuála veahkaváldái ja vel erenoamážit
dalle go dat čuohtá olbmuid, geain leat unnimus ve-
jolašvuodas bealuštit iežaset? Makkár málliid mii há-
liidit doalahit servodagas? Feministtalaš ulbmilin lea-
ge gávdnat daid áššiid mat dagahit eahpedásseárvvu
ja rievdatit daid, vai servodas livččii buoret buohkai-
de. Dán ášši oktavuodas oainnán ahte maiddái jas-
katvuodain mii doalahit eahpedásseárvvu.

Hállan ii sáhte leat áidna vuohki giedahallat traumá-
talaš vásáhusaid. Mánáin eai oba gávdno sánitge sek-
suálalaš veahkaválddi govvideapmái. Dávjá ii gávdno
eará go oaffariid ráidu, mii lea šaddan sohkačuolvvaid
čada. Sáhka lea buorebutge dálkkodeamis go mávssa-
heamis dákkár áššiid oktavuodas. Oainnán goit ahte
jávohisvuoda cuvken livččii dehálaš álgu seksuála vea-
hkválddi giedahallamii, dan ruohttsiid guorahallamii
ja servodaga dálkkodeapmái.

Sánit cuvkejit jávohisvuoda muvrra. Tabuášši cuovkana
dainna, ahte muhtin hállagoahtá. Kristiinná muitalusas
riekkis šaddá ollisin áhkkuva bokte. Áhkku mearrida
muitalit áhkkubii ja dáinna son cuvke jávohisvuoda.

Ellen Hofso girjji sáhtta oaidnit vástádušsán gažaldah-
kii, mii cuvke jávohisvuoda muvrra. *Sárái* addá midji-
de sániid ja ovdamearkka. Girječálli ii oza inspirašuvn-
na dušše das makkár duohtamáilbmii lea, muhto maid-
dái das makkárin son sávva dahje jáhká máilmmi šad-
dat. Sáhttaga čuočuhit ahte Ellen Hofso nuoraidgir-
ji bealistis cuvke dan muvrra, mii jávohisvuodain biras-
tahtta seksuálalaš veahkaválddi mánáid vuostá min ser-
vodagas. ■

GÁLDUT

- Hirvonen, Vuokko (2008). SAM 107. Sámi girjjálašvuoha,
girjjálašvuoda teoriiat ja metodat -logaldallamat, lasse-
materiálat ja Powerpoint čájáhusat Sámi allaskuvllas
guovvamánus ja njukčamánus 2008.
- Hofso, Ellen (2007). *Sárái*. Davvi Girji.
- Kuokkanen, Rauna (2007). *Sámenissoniid autonomiija, ár-
bevierut ja veahkaválddi mángga bámit*. Artihkkala
vuoddu lea "keynote" sáhkavuorrui Sámi dásseárvokon-
fereanssas "Fápmu ja jávohisvuoha sohkačuolvvaid-
perspektiivvas," Oslo 19.-20.4.2007.
- Kuokkanen, Rauna (2004). *Saamealaimaset, feministinen
analyyti ja saamelaisyhteiskunnan dekolonisaatio*. Girj-
jis Kailo, Kaarina, Sunnari Vappu ja Vuori Heli (doaim.).
Tasa-Arvon haasteita globaalin ja lokaalin rajapinnoilla.
Oulun yliopisto. s.143–60.
- Laitinen, Merja (2008). *Seksuualinen hyväksikäyttö, petetyk-
si tuleminen ja yhteisöllisen tuen mahdollisuudet*. Girj-
jis Roivanen, Irene; Nylund, Marianne; Korkiamäki, Riikka
ja Raitakari, Survi (doaim.) *Yhteisöt ja sosiaalityö – kansa-
laisen vai asiakkaan asialla? PS –kustannus*. s.261–281.
- Sára, Märet (doaim.) (2007). *Sátneváldjasat*. Davvi Girji.
- Smith, Andrea (2005). *Native American Feminism, Sove-
reignty, and Social Change*. – *Feminist Studies* 31(1):
116–132.
- Tuhiwai Smith, Linda (1999). *Decolonizing Methodologies,
Research and Indigenous Peoples*. Dunedin. Zed Books.
- Tellum, Karoline (1999). *Min egen skyld*. Girjijis Solheim,
Hilde Sharlotte ja Vaagland, Helle (doaim.). *Rátekst
overlevelsbok*. 101–106.

Aage Solbakk

GOVVA MUITTUT

ÁVŽEVUOMI ÁSSIT

Govva čájeha *Ávževuomi ássiid*, čilge govvejeaddji kaptein Barlog gii lea govven sin b. 1920. Nubbin gurutbealde galgá leat *Ávževuomi-Ovllá – Ole Johansen Bær* (1883–1965). Okta dain nissoniin galgá leat su oabbá, *Ávževuomi-Máret – Marit J. Bær*. Eat dieđe geat diet earát leat. Govva: NGO/Noras govva-vuorká.

TURE NILSEN TURI

Ollu govaid govvedje NGO mihtideaddjit geat orro Guovdageainnus geasiáigge. Sii dárbbasjedje ofelaččaid go johte duoddaris. Okta sin ofelaččain lei **Ture Nilsen Turi** (1883–1955), gii dá lea govvejuvvon oktan heasttainis. *Govva: Kaptein Bjarstad, NGO/Noras govavuorká.*

BINGIS MORTEN

Govva čájeha **Bingis Mortena – Morten Klemetsen Hætta** (1894–1951) ja gurutbealde, mii gáddit, **Migaš-Mihkkil – Mikkel Mikkelsen Bongo** (1883–1949). Mii eat dieđe man oktavuodas govva lea váldon. Bingis-Mortena áhčči, Klemet Olsen Hætta (1863–1940), ja áddjá, Ole Isaksen Hætta (1822–1912) ledje Biggejávrru duottarstobu bearráigeahččit dahje isidat. Ole Isaksen Hætta lei Guovdageainnu leansmánni Guovdageainnu stuimmiid áigge 1852, muhto lihcohalai danne go gulai morránan sámiid jovkui. Dalá maŋŋá son nammaduvvui Biggejávrru duottarstobu bearráigeahččin. Son lei vuosttaš sápmelaš gii lei Guovdageainnu suohkana sátnejodiheaddji. *Govven lea Guovdageainnu suohkanbáhppa Smith b. 1920.*

HEAIKKA-JUHÁN

Govva čájeha **Heikka-Juhán, Johan Henrik Henriksen** (1839–1924), gii lea sáhtašeamen Norgga aviissa Aftenposten doaimmaheaddji **Amandus Schibsted** (1849–1913) jagi 1901. Govva lea váldon Rástoluobbalis, s. 5 km Skuvvanvári máttabealde. Heikka-Juhán lei čeahpes fanasduojár ja lea ieš duddjon fatnasa man oaidnit govvas. Su vanhemat: Hansin-Heiki, Henrich Hansen (1792–1862) Bissojogas eret, ja su nuppi eamit Eva Brita Andersdatter (1817–1899), riegádan Durdnosleagis. Hansin-Heiki/Henrich Hansen lei Skuvvanvári duottarstobu vuosstas bearráigeahčči dahje isit. (Sohkadieđuid addán Geir Wulff). Govva: Tromsø Museum/Noras govva vuorká.

ADAM TRIUMF

Adam Triumf (1884–1957) goddán čáppa rávddu Áidejávrii guovllus, govvejuvvo b. 1920. Son lei Áidejávrii duottarstobu bearráigeahčči ja isit. 1800-logu gaskkamuttu rájes eiseválddit juolludišgohte rušaid huksehit duottarstobuid buoridit mátkkálaččaid idjadanvejolašvuodaid. 1850-logus huksejuvvui Biggejávrii duottarstohpu, 1860-logus Gárdin, dasto Mollešjoga duottarstohpu, Skuvvanvári duottarstohpu, Šuoššjávrii duottarstohpu ja Áidejávrii duottarstohpu. *Govva: Kaptein Barlog, NGO/ Noras govvavuorká.*

MIKKJEL FØNHUS

Norgga dovddus girječálli **Mikkjel Fønhus** (1894–1973) jođus Leavnnjas/Porsáנגgus Kárášjohkii. Govva lea váldon Rivnnjesvađas. Sáhttoláš lea vissa kárášjohkalaš, gean nama eat dieđe. Mikkjel Fønhus orui muhtun áigge Kárášjogas ja čohkkii dieđuid golleroggamiid birra ee. Anárjoga guovlluin. Son čálii girjji dan birra: "Gullgraverne på Finnmarksvidda", mii almmustuvai 1962. *Govva: Tromsø Museum / Noras govvavuorká.*

ÁMMON-HÁNSA

Govas oaidnit **Ámmon-Hánssa, Hans A. Opstad** ja **Rivgo-Siivár Hjálmar, Hjalmar Alfred Sivertsen** (1914–1939), govvejuvvon Kárášjogas b. 1935. Ámmon-Hánssa, Hans A. Opstad (1911–1980) lei ollu jagiid Porsáנגgu gielda sátneljodiheddji. Rivgo-Siivár Hjálmar lei gávpesearvi Porsanger Samvirkelag vuosttas ovdaolmmoš. Son lei mielde vuoddudeamen gávpesearvi 1939. Earát geat ledje mielde: Ámmon-Hánssa ja Johan Kåven.

Govva: Hans Hansen vuorká/Noras govva vuorká.

UHCA-JUHÁN LEMET

Skuvvanváris 1930-logu álggus. Govas **Uhca-Juhán Lemet** eamidiinnis **Márjjá-Per Inggáin** ja mánáidiguin **Lemet-Johanas** ja **Lemet-Gutnil**. Uhca-Juhán Lemet, Klemet Johansen (1897–1959) lei Skuvvanváris eret. Su vanhemat: Uhca-Juhán, Johan Johansen (1855–1934), riegádan Leavnnjas, ja eamit Stávron-Lemet Inggá, Inger Klemetsdatter Hellander (1858–1930), riegádan Kárášjogas. Márjjá-Per Inggá, Inga Persdatter Østby (1902–1969) lei Kárášjogas eret. Su vanhemat: Márjjá-Piera, Per (Peder) Hansen (1870–1958), Kárášjogas eret, ja eamit Juhán-Anne/Jussin-Anni, Anne Kristine Johansdatter (1872–1962), Breannjás eret. Mánát: Lemet-Johanas, Johannes Johansen (1926–2002), Skuvvanváris eret, ja Lemet-Gutnil, Gunhild Amundsen (r. 1930), Ámmon-Siivár, Sivert Amundsen (1925–2009) leaska. *(Sohkadietuid addán Geir Wulff).* *Govva: Lt. Faller, NGO/Noras govva vuorká.*

MÁTTA-VÁRJJAT PÁRRA

Mátta-Várjjat párra, govvejuvvon s. 1900.

Anders Siri (1860–1919) ja su eamit **Sigrid Gunhild** (1869–1963). Soai ásaiga Ruovdavuonas/Jarford:s. Sigrid lei riegiádan Beahcámis. Govva: Mátta-Várjjat Musea / Noras govvavuorká.

UNJÁRGGA ALBMÁGUOVTTOS

Unjárgga gieldda albmáguovttos *Stár-Ánte* – **Andreas Aikio**, gurut (r. 1910) ja **Iver Njuolla** (r. 1910), govvejuvvon 1930-logus. Soai leaba ráhkkaneamen nievssatbivdui. Andreas Aikio lei eallinagi táksivuoddji ja Iver Njuolla lei meahcásteaddji ja guolásteaddji. *Govva: Govva-Ommot – Amund Eikjok/Naras govvavuorká.*

UNJÁRGGA BÁHČČIID SEARVI

Govva čájeha Unjárgga Báhččiid Searvi báhččiid, govvejuvvon 1920-logus. Sii ledje hui buorit báhččit ja vuite ollu. Báhččit leat čoagganan báhčima maŋŋá. Čuoččat gurutbealde: **Henrik Nilsen**, **Matti Nilsen**, **John Samuel Johnsen** ja **Nils Klemetsen**. Ovddabealde gurutravddas: **Iver Persen** ja **Henrik Henriksen** jn.. Eat dieđe gánda nama gii čuožžu duogábealde. Henrik Nilsen (1896–1971) lei Unjárgga gieldda ruhtadoalli 1930-logus gitta 1948 jahkái, dalle fárrii bearrašiinnis Deanu gildii gos lei livnethoavdan áigodagas 1948–1964. Matti Nilsen (Henrik Nilsen viellja), lei gávpealmmái; son válddii badjelasas gávppi man su áhčči, Nils Mathisen (j. 1929), lei jodihan girkobáikkis. Henrik Henriksen jn. (jámii 1945) lei maiddái gávpealmmái. Sus lei gávpi Suovvejogas.

Govva: Henrik Nilsen/Torbjarn Bjørkli.

UNJÁRGGA NIEIDDAGUOVTTOS

Govas oaidnit Unjárgga gieldda nieiddaguokta: **Birgit Utse**, gurut (r. 1915) ja **Sara Regine Maja** (r. 1914), govvejuvvon 1930-logu álggus. Eat dieđe gii lea govven sudno. Birgget lei dovddus duojár. Son lei náitalan Per Henrik Olsen Lam Teigeniin (r. 1912). Sára lei náitalan Anders Per Tudesen Perseniin (r. 1906).

Govva: *Noras govvuvoarká.*

UNJÁRGGAS s. 1920.

Govva čájeha **Bigga Johansdatter Bomban** (1883–1955) ja su nieiddaguokta: **Gudrun Johanne** (r. 1910) ja **Louise Birgithe** (r. 1915). Govas gurutbealde: biigá **Else Regine Anthi** (r. 1906). Biggá lei náitalan Johan Daniel Bombaniin (1876–1916). Gudrun Johanne náitalii Ole Guttorm Mustiin (r. 1911). Louise náitalii 1934 Hans Mikkelseniin, gii gieskat jámii.

Govva: *Lagerkrantz/Noras govvuvoarká.*

OHCEJOGA NIEIDDAŠ

Govva čájeha nieiddaža Ilmar-Hilkka – Hilkka Rasmus (r. 1954), govvejuv-
von 1957. Bás nieiddaš lea činadan,
várra govvema várás. Hilkka lea otne
Ohcejoga gieldda girjerájusbargi.

*Govva: Aino Snellman vuorká/Noras
govvavuorká.*

VUOVDAGUOIKKA SKUVLAMÁNÁT

Vuovdaguoikka skuvlamánát ja sin
oahpaheaddji, govvejuvvon jagi
1957. Skuvla álggahuvvui 1885.
Odda hirsavisti huksejuvvui 1949
ja internáhtta jagi maŋná.

*Govva: Brita Berggren/Aino Snellman
vuorká/Noras govvavuorká.*

HÁNÁS-JOVNNA

Govva dahje sárggus čájeha **Hánás-Jovnna – John Hansen Svart**, sárggojuvvon geassit 1884. Hánás-Jovnna (1812–1886) lei riegeádan badje Deanus Ohcejoga gieiddas ja jámii Fanasgieddái, gosa son fárrii 1850-logus. Son náitalii 1841 Njuorggán-Lemet Liissáin, Lisa Clemetsdotter Nuorgam (r. 1813), Njuorggámis eret. (Njuorggán gulai dalle Ruošša-Supmii; Suopma lei Ruošša vuollásaš 1809–1917). Liissá eadni lei rivgu Jonette Margrethe Balchen. Dalá maŋŋá go leigga náitalan, soai fárriiga Norgga beallái Hillágurrii, gosa Jovnna oaččui mihtiduvvot alcces eatnama 1847. Sudno boarraseamos bárdni, Jovnna, válddii badjelasas Hillágura báikki ja ieža fárriiga Fanasgieddái, gos ášset maŋisboahttit: Hansen, Johnsen, Solbakk, Aslaksen.

Gova lea sárgon norgga dáiddár Wilhelm Peters, gii finai geassit 1884 Unjárggas ja Buolbmágis. Son lei ožžon bargun illustreret Lajla-girjji, man professor Friis lei čállán ja mii maiddái galggai almmustuvvat eangalasgillii. Peters orui geassebotta Buolbmát-Unjárgga báhpá Lutzow-Holm luhtte, gii golbma jagi maŋŋá (1887) čálii Skillingmagazin-bládis gova ja ádjá birra. Čállá ahte áddjá lei erenoamáš dan dáfus ahte lei náitalan beallerivguin ja dáhtui deattuhit ahte su maŋisboahttiin lei dážavarra.

Noras govavuorká.

Nuorain ČAFFADET sáme- giella

Bajilčála jo muitala ahte dás lea sáhka nuoraid-
gielas dahje nuoraid sáme-gielas. In leat áibbas
sihkkar ahte sáhtrá go gohčodit dan sierra giel-
lan, muhto jus áiggošit áddet sin ságaid, de gal ferte
olmmoš áddet dárogiela ja maiddái engelasgiela.

Lean vásihan mo nuorat nuoraid giella lea,
erenomážit go hället gaskaneaset. De oaivvildan sin
geat leat **“TEN”** ahkásaččat. Nugo mun áddejin de
dát hállanvuohki ii leat dušše njálmálaš muhto gea-
vahuvo maiddái chatte kanalain nugo msn messen-
gera ja neahhta servodaga nettbody bokte ja diedusge
sms čálašeami oktavuodas. Lei oalle erenomáš go ál-
go háviid gullen ságastallama nuoraid gaskkas. Orron
iežan mielas gosii boaris go illá álggos áddejin man bir-
ra hälle. Vuosttaš háve go vásihin, de leimme mu un-
na oambeležiin färrolaga, gii lei dalle 17 jahkásaš. Sus
čuodjagodii mobiltelefonna. Lei diedusge su iežas
ahkáhaš ustit, gii ringii. Go gearggai hálešteames, de
dadjalin ahte in ádden olus sudno ságastallamis. Son
dušše himihii. Dáhtton oarpmeallán muhtin eará háve
čilgestit oanehaččat sániid ja makkár dilálašvuodain
heive geavahit daid iešgudet ge ovdamearkkaid.

Dás háliidan mottiin ovdamearkkain čájehit mo lean
gullan muhtin sáme-gielat nuoraid seaguheamen sih-
ke dárogielat ja engelasgielat **“SLENGAID”** iežaset ár-
gabeaivvi gielas. Vuosttaš sátni dahje dadjat oanádus,
mii gullo hui olu nuoraid njálmis lea **LOL**. Goas dad-
já olmmoš lol? Na dan lea hui heivvolaš dadjat, jus don
gulat juoga man nu birra mii lea badjel bávtti, dah-
je juoga suohtasa. Lea hui vuogas vástidit sutnje gii

muitala **LOL**. In goassige leat jurddašan ahte **LOL** lea
oanádus ja mearkkaša engelasgillii “laughing out loud”.
Mun gessen mojiid vel go oarpmeallán čilgestii munn-
je dan, ja jurdilín ahte manne mun dan in leat ovdal ád-
den vaikko lean dievva beljiid gullan **LOL**. Nubbi ov-
damearka mii gullo hui olu nuoraid gaskkas lea **OH**
MY GOD dahje dušše **GAAD**. Dát oaniduvvo **OMG** ja
maid gullo juohkebeaivválaččat ja geavahuvo maiddái
čálašeami oktavuodas:

“GAAD DON LEAT ÁRTET” dahje

“OH MY GAAD DON LEAT ÁRTET”

Goalmmát ovdamearka lea engelas vearba **WHINE**. Sát-
ni mearkkaša biehkut ja geavahuvo njuolgut sáme-giel’
sáni sadjái omd. :

“ALAL WHINE DUŠŠIID” dahje

“MAID DON WHINET?”

Manne juste *biebkkut* sátni lea lonuhuvvon? Dás oid-
no čielgasit ahte sátni lea sámifiserejuvvon ja go sojahu-
vvo de lea *t* geažus. Orro vissa olu čaffadet dadjat dien
lahkáii dan sadjái go jearrat “Maid don biegut?” Vii-
dásat háliidan geassit ovdan eará engelas sáni, namma-
lassii **WEIRD**. Dát gii máhtta engelasgiela ádde ahte
dat mearkkaša *ártet* ja áddešii maid dán ovdamearka
čielgasit jos hálddaša engelas giela:

“GAL DON LEAT WEIRDO”

Dán ovdamearka maid orru hui kula dien ládje dadjat.
Dasto lea lost sátni, mii maid lea engelas sátni omd.:

“OO DON LEAT LOST AI”

Dán don dajat nubbái jus son ii ádde maidege ja lea hui
fjerna. Jus muhtin mu hirbmadit hirpmástuhtta, de
dábálamosit sáhtán bidjat jearaldaga omd.:

“WHAT A FUCK??”

Lea garrasit hirmástuhttan go dien ferten dadjat. Nubbi ovdamearka mii maid gullá seamma jovkui lea **FUCK`A**. Jos mu mobiltelefonfodna dahje juoga eará dávvir lea billašuvvan dahje nugo gohčoduvvo **KLIKKEN** de daddjo:

"MUS LEA ÁIBBAS FUCK`A MU TELEFOVDNA"

Dat geat áddejit dán hállánvuogi, áddejit ahte dat telefonfodna ii doaimma obanassiige, ii ge nu mo sátnegirjiis čilgejuvvo sátni.

Dasto mun lávken biibbal nammii, nammalassii **JESUS**. Ja dat lea diedusge engelasgillii iige dárogillii iige sámegillii. Vai sátni šaddá čaffadet, de sihke daddjo ja čállo sátni **JIESES** dahje **DJIESES**. Dát sátni lea maid hui juohkebeaivválaš sátni, mii geavahuvvo sihke njálmálaččat ja čálašame oktavuodas. Dát sátni sáhtá geavahuvvot go olmmoš lea láitim juoga omd.:

"DJISES DAN BORRAMUŠA"

Muđui lea vel hui dábálaš sátni nugo omd. **SORRY** dahje nugo čállo **SRY**, mii lea gosii juohkehaččas njálmis omd.:

"SORRY!! MUN IN MEIDNEN NIE"

Háliidan loahpahit engelasgielat ovdamearkkaid **JOIN`E** sániin omd.:

"JOIN`E MIELDE"

Dat gii ii dovdda join sáni, son gal árvideames báhcá dasa gos lea, iige šatta su mielde gii hásttii **JOINET**.

Bealistan sáhtán vuiget ahte mun maid geavahan muhtin dáid namuhuvvon sániid earret eará **JOIN** ja **SORRY**. Ádden bures maid skihpárat dadjet jus dáht-

tot **JOINET** ja lohket **SORRY**, muhto leat olu sánit mat ledje áibbas apmasat munnje.

Dát motasáni dahje engelasgielat sánit orrot dahkamin ahte giella ii leat nu vehtas ja goiddas. Orru olu čaffadet, muhto ii leat sihkkar ahte buohkat áddešit. Leago son dat mii lea nuoraidd ulbmil?

Mu "ten" ahkáhaš oarpmellán ii lohkan iežas mielas nu boastut geavahit engelasgielat sániid ja šlengaid. Muhto logai heittogin jus sámegiela hálašii dárogiela syntávssa mielde ja lassin seaguhivččii dárogielat sániid. Lassin logai iežas áddehallat buot iežas skihpáriiguin, daningo buot su skihpárat hället dán vuogi mielde. Son loahpahii čilgemin munnje ahte dat hállánvuohki lea hui njoammu, ja sánit njommot johtilit nuppis nubbái. Jus gullá skihpáriid geavaheamen juohkebeaivválaš muhtin sániid, de njommot jodánit sutnje maid ja maiddái nuppi ládje.

Nugo dadjen álggos, de lea hui erenoamáš sin gullat sá-gastallamiin. Muhto ii galggašii gal jotkot nie amaset sámegiella oalát rievdat ja šaddat seaguhusgiellan nugo ovdamearkka dihte dat cealkagat:

"DJIESES mun lean dolkan. Mu telefonfodna lea áibbas **FUCKA** ja mu skihpárat leat áibbas **WEIRDO**. **JOIN** mielde márkani!?"

Muhto jus ná jotko mo son de lea sámegiella muhtin buolvvaid geažes, jorran engelasgiellan? ■

BUSSESTÁLLAN

BUSSESTÁLLAN II LEAT álkkes ášši. Jáhkkego duodai iežat dušše dárbbasit vuordit busesajis, máksit vuoddjái ja de čohkkedit bussii vuoinnastahttit julggiidat, dassái go joavddat rivttes bisánansadjái? Jus galggat joavdat dearvan ovttasajis nubái, leat dal hárvánan bussestalli dahje it, de leat goittotge moadde ášši maid juohke bussestalli berre diehtit.

BUOT ÁLGÁ JO ovdal go bijat julggiidat bussii. Olbmot leat masá badjálaga go bahkkejit bussii, vai besset buoremus sajiide. Buot olmmošvierut vajálduvvojit, deháleamos lea beassat bussii nu jođánit go vejolaš. Heakkas han dás lea sáhka. Buohkat fáktejit, ahte nubbi ii bahkke ovdii ja buohkat vigget bahkket veahá ovdalii.

DAT GOSA ČOHKKEDAT bussii ii leat ovttadahkkái. Juohkehaš diehtá, ahte jus leat guoros sajit, de ii heive agibeaivvisge čohkkedit nuppi báldii. Jus dan dagat, de čájehat ahte leat jogo olgoriikalaš dahje sosiálalaččat bázahállan. Dán diehtá juohke Norgga ássi, maiddáii sii geat eai bussestála. Boarrásiid, áhpehemiid ja gipsajuolggat olbmuid ovddas galgá čuožžilit ja fállat iežas čohkkánsaji. Muđui gal berre dušše guovlat glássaráigge olggos ja váruhit ahte ii deaivva geahččat geange čalmmiide. Buot vearrámus goittotge lea jus deaivvat moddjestit geasanu.

DÁT NJUOLGGADUS II diedusge doala deaivása jus buses deaivá leat muhtun oahpis. Dalle fertet čohkkedit báldii, vaikke man heajos beaivi dus leažžá leamašan ja vaikke man unnán hálu dus lea ságastallat duššiáššiid birra. Buses oainnát heive hállat vaikke makkár áššiid birra, ankke makkár dávddat ja bákčasat dus leat. Dehálaš lea hállat nu jitnosit, ahte sii geat čohkkájit mañimuččas maid gullet du garraskuovhllahasaid ja juolgeguobbariid birra.

UVSSAID LAHKA II gánnát čohkkedit ja čilgehus dasa lea hui álki. Bussevuoddji ii goassege vuordde dassái go leat ollen čohkkedit ovdal go vuoddjá. Don bálkestuvat mañosguvlui go son deaddila pedala botnái; sus lea áigetávval man ferte čuovvut! Almmatge lea busse álo vihtta minuvtta menddo mañnit jođus, ankke jus lea dálvi ja muohtaborga. It galgga fal lihkká jáhkkit ahte it dárbbas leat busesajis áiggis. Dan beaivvi gal busse lea vuodján minuvtta ovdal go joavddat busesadjái. Danin busesadjái berre álo viehkat dego vuoras livčče mañis. Jus de leat vahágasas čohkkedan uvssa lahka, de oáččut leat sihkkar ahte sisa gizzu jogo boaran guhte dárbbasa veahki loktet vázzinmášiinna sisa, dahje nuorra nisu geas lea mánávovdna. Du bargu lea dalle loktet dáid sisa ja olggos leaččet dal Arnold Schwarzenegger dahje it. Sii maid dihtet ahte bussevuoddji ii goit vuordde dassái go leat máksán ja čohkkedan, danin sii doapmalit lagamus sadjái sisabođedettiin, nammalasii du báldii. Mañimuččas buses galgá maid váruhit čohkkámis. Dovkko čohkkedit nugohčoduvvon fjortisat šnjirgut ja buotlágan ártegis olbmot geain leat čáhppes vuovttat ja logi bealječirja baksamis.

RÁFIS ČOHKKÁN LEA buot bussestalliid niehku. Muhtomin ii ábut gosa dal de čohkkedeáččat ja man bures de leaččat analyseren dili go gorgnet bussii. Jus buot glásabealde sajit leat jo váldon ja de ii leat sihkkar ahte besat ráfis mátkkoštit. Buot bussestallit leat oahpásat dainna dovdduin go muhtun hui jorba, govdaabađat nisu boahtá sisa ja ohcagoahtá čohkkánsaji. "Ipmil árpmit, ále čohkket mu báldii". Čohkkedat nu sisa stullui go vejolaš ja lihkká dovddat juohke geaidnomohkis mo du dákteriebut deddojuvvojit seainni vuostá. Dát lea seamma unohas dutnje go sutnje guhte šattai čohkkedit du báldii danin go eai lean šat guoros čohkkánsajit. Juo, juohke bussestalli niehku lea beassat ráfis čohkkát. ■

SEMIKOLON

HÁLIDIN ČALBMEGULBMEPIERCINGA GO ledjen nuorat, sulaid viihtanubbelot jáhkásažžan. Muhto go ledjen doarvái boaris de lei fáhkka nu ahte juohkenuppi mu ahkásaš olbmoss lei makkárnulágan piercing, ja dalle gal in šat gillen dan. In hálidan orrut dego trendačuovvu, ja iige lean gal nu varalaš dainna. Mus leamaš maid sulli seammá guhká, dahje kánske vel guhkit, miella tatoveremii. Muhto dihten ahte ii lean oppalohkkáige miella tatoveret maidege ovdal go viimmat ledjen gávdnan juste dan gova maid sáhtten buriin oamedovdduin guođdit liikái reasta iežan eallinahkái. Ja dihten maid ahte in hálidan rásiid dahje delfinaid dahje diekkár dábálaš motiivvaid, jus vuossálggai, de galggai leat miinu mii lei eanet mu iežan.

DÁN JAGI DE deive buot oasit heivet oktii: vuossálggálin ahte "na, semikolon – dahje beallečuokkis, dat han čujuha buot daid áššiid maiguin mun hálidan bargat reasta eallima." Dieđán ahte dat kánske orru ártet, muhto dasa gávdnojit nu mángga buori siva ahte livččen dárbbasit mángga siiddu čilget dan – ja de ožžon vihttačuohke kruvnnu korrekturlohkamis muhtun ustiba masterčállošis – ja jus it dieđe, de uhcimus-haddi tatoveremis lei 500 kruvnnu, goittotge doppe gos mun fitnen – ja de devden vel 25 jagi, ja dat orui dakkár vuogas ahki.

VÁDDÁSEMOS OASSI OLLES tatoverenhommáin lei välljet makkár semikolona mun hálidin. Leat go ieš goassige geahččan dihtoris Word-as buot fonttain makkár semikolonat dain leat? It várra, muhto dasa manai viehka guhkes áigi. Mus lea ustit gii lea typográfá, dakkár gii bardá aviisa-siidduid, ja sus lea beroštupmi fonttain ja diekkárlágan nerda-hommáin. De go mus lei listu, sullii viihtanubbelot fontta, de ringejin sutnje ja dadjen "moai fertetne deaivvadit, mun dárbbasán veahki." Go deaivvadeimme de son lei buot ballán ahte

makkár váttisvuodát bat mus ledje, de go dadjen "don fertet veakehit mu välljet semikolona!" son beanta bohkosii.

GO LEDJEN VÁLLJEN fontta, de lei bere mannat tatoverejeadji lusa ja jearrat ahte goas son sus livččii dili. Son bláđii iežas šiehtadusgirjji, ja de dajai "tiimmu geahččen? Dahje de fertet vuordit borgemánnui." Mun dasto mihten dan vuosttas tiibmui; dalle goittotge ii lean nu ollu vejolašvuohka álgit ballat dasa. Lei gal vehás dili, muhto go čohkkánin stullui ja lei heivehan gokko tatoveren galggai, de dajai almmái "na, det manná sulli minot, ja de leat geargan." Ja de manai minot, ja de ledjen geargan. Ii leat gal nu erenamaš stuorra tatoveren.

MOADDE VAHKU MANŃÁ dajai mus okta skihpár: "in ádde mo olbmot dustet välljet tatoverema, dat han lea liikkis reasta eallima!" Ja mun dal vástidin "jáhkán ahte boahťá áigi go olmmoš šaddá eanet gáhtat ahte ii dahkan go ahte lea dahkan." Ja ii tatoveren goittotge bistte guhkit go mun ieš, oppalaš govas dat ii leat nu issoras guhkes áigi, de danmade guhká mun gal sáhtan birget dainna, vaikko vel goasnu gáđašin ge. Ja goittotge – doaivumis – šattan álo muitit manin mun dahken dan, de vaikko vel barggan juoga eará, de bisu ain dat jurdda.

JA DIEDÁT, DAHJE goittotge berrešit diehtit, ahte beallečuokkis lea áidna gramatihkkamearka maid olmmoš ii goassige *dárbbas* geavahit, muhto go lea riehta geavahuvvon, de dat, mu mielas goittotge, čabbudahtta teavsta – ja dat orui vel dakkár vuogas eallinfilosofija: in mun leat nohkameahtun, muhto sáhtan goittotge dahkat buot maid veaján ahte eallin – sihke mu iežan ja earáid – šaddá vehás buoret go maid livčče muđui leat. ■

ČÁLLE ČÁHCÁI

LEA SOMÁS BARGU leat sámi girjjálašvuoda dutki. Dat lea nu odđa suorgi dutkanmäilmmes ja das lea nu olu ain dutkkakeahtta ahte measta seammá maid doaimmain álgá, de dat lea odas ja miellagiddevaš. Ii das galle, leat maid nu olu mitalusat mitalkeahtta sihke čálliid ja iešgudetlágan teavsttaid birra – sihke biográfalaš dieđut, mo čállosat leat gártan áigái, ja daid sisdoalu čilget. Lean návddašan čálašit ja mitalit, ja go girjjálašvuoda meroštallá viiddisin – nugo galgá ge – de dasa gullá sihke juoiganpoesia, dološ mitalleadđi lávlagat, máidnasat ja sátnevádjasat, eallingearddi-mitalusat, breavat, muittašeamit ja vel báktečuollamat ge! Dábálaččat oainnat jurddašat girjjálašvuoda gullat girjjiide, nugo jo namma geažida, muhto sámi girjjálašvuoda álgu lea nuppe beales hui nanus, ja nuppe beales hui bisttekeahtes ja hohppil.

PAULUS UTSI OKTII dajai muhtun jearahallamis ahte son muitá mánnán oaidnán olbmuid čállimin muohttagii, ja dat attii sutnje miela čálligoahtit divttaid. Seammás dat muittuhii sutnje man bisttekeahtes vel čállon sánit ge sáhttet leat. Son maŋŋil almuhii ge "Min eallin"-nammasaš divtta, mas áiddo geavaha muohta-metaforihka čilget man rašši ja loaktevaš olbmo eallin ja maiddá sámi eallin lea; juo vuosttas guoldu jávasta eret láhtu, ii ge báze mihkkiye mearkkaid muitun min maŋŋái. Lea hui beaktilis ja erenoamáš govva dat, mii mitala olu sápmelačča vuollegašvuoda birra. Eai min duojit leat dahkkon agálašvuoda várás, eai ge min čállosat dárbbaš oppa báhpárii ge giddejuvvot.

ÁRBEVIROLAŠ GIELAS DADDJO ge go guolli vuodjá gitta čázeoivvis ahte vieksi čálaša čázi, de dat lea vel okta ovdamearka dasa mo luondduolmmoš juogada fitnuidis eará ealliiguin. Ii čállin gula dušše olbmui, maiddá guolit ge máhttet čálašit, ja sin peanna johtá vel johtilebbo ja ráhkada vel čábbásebbo čállimiid go olbmo giehta máhtta. Muittán ge ovttá video sámi girjjálašvuoda birra man namma lei "Čálán čáhcai, báktái". In dieđe leš go video-dahkki smiehttan guliid čállimiid birra, vai Áillohačča divtta mii maid čuodjá seammaláhkai, muhto čielggas goit lea ahte dan maid olmmoš čáhcai čállá, dat ii bistte gal guhká, vaikko vel sáhtta ge niegadiht ahte bustávat čuovvulit rávnjji mielde ja ollejit dan láhkai vaikko man guhkás.

EARÁ ÁSSI LEA geađgeáiggi olbmuid báktesárgun. Sis eai lean vel bustávat, de sii čulle mitalusaideašet báktái, ja maŋŋelis go goavdása áigái olliimet, de sárgo seammá govaid dasa. Ja dat leat bistán bustávekeahtes čálusin, muhto eai leat šat mánggas geat máhttet lohkat dahje gullat mitalusaid sárgosiid duohken. Baicce leat olusat geat dulkojit, muhto nugo buot dulkkat dihtet, de sáhtta dat dagahit odđa áddejumiid, mat soitet dobbánit eret vuodđoteavsttas. Go dolin oainnat gulle oktii bákte- ja goavddis-sárgumat ja gomuvuoda nástegovaid mitalusat, muhto go dat eai čállon báhpárii goassige, de geavai daid mitalusaiguin dego daid divttaiguin mat muohttagii ja čáhcai čállojuvvojedje. Daid áigi ja ulbmil lei dalle goas dain lei mearkkašupmi, lea measta dego olbmuiguin geaid mii jurddašat eai goassige galggašii jávkat – mis buohkain lea mearriduvvon áigi dassá go vel bere báhcit muitun. ■

Govva: Jussi Kautovaara.

Logi báhkcoma fágagirjjálašvuoda árvvoštallama hárrái

Norgga fágagirječállid- ja jorgaleaddjiidsearvi lea ovtas Norgga kritihkkáriidserviin ráhkadan čuovvovaš logi báhkcoma fágagirjjálaš árvvoštallama hárrái. Dát báhkkomat heivejit bures sámi árvvoštallamiidda ge:

1. GALGGAT ČÁLLIT LOHKKI VÁRÁS. Du árvvoštallan lea jurddašuvvon dábalaš oahppan lohkkiiid várás. Galggat maiddá jurddašit sin geain ii leat erenoamáš beroštupmi áššis, ja geat eai gárta lohkat girjji. Ale báinnahala girjji dahje iežat fágašárgongii.

2. GALGGAT LEAT ÁIGEGUOV DIL. Lea dehálaš dahkat čálloša sisdoalu relevántan. Lohkki vuordá ahte du árvvoštallamis máinnašuvvo mii lea áigeguovdil ja anolaš girjjis, ja ahte don fuomášat ja almmuhat makkár ođasárvu das lea almmá árvvoštallakeahtta fagačálloša ođasjournalistan.

3. GALGGAT ÁRVVOŠTALLAT GIRJJI. Girjji sisdoallu lea maid don galggat árvvoštallat, muhto maiddá hápmi, stiila ja komposišuvdna. Don galggat árvvoštallat ahte juksá go girji iežas fágalaš mihtomeriid ja lohkkiiid.

4. GALGGAT ÁRVVOŠTALLAT ŠANĢERA. Lea dehálaš almmuhit makkár šanĢerii girji gullá. Dan dihtii lea dehálaš árvvoštallat ahte hálldaša go čállidat dan vuogi maid lea alces válljen, ja máinnašit gokko vejolaččat son dáidá ođasmahttit šanĢergáibádusa.

5. GALGGAT ÁRVVOŠTALLAT ČÁLLI. Lea dehálaš namuhit veadjá go čállidat ealásmahttit áššii lohkkái. Lohkki berre maid boahit diehtit makkár oaidnu čállis lea ja maid dat ovddasta, lea go neutrála vai bealušta go sierra oainnuid.

6. GALGGAT ÁRVVOŠTALLAT KONTEAVSTTA. Gullá árvvoštalli bargui čujuhit makkár oktavuodaide girjji gullá, sihke čállidat ovddit buktagiid ektui ja namahit mo girji heive oktii eará čállošiguin seammá fáttás ja seammá šanĢeris.

7. GALGGAT DOVDAT RÁJÁIDAT. Muite ahte leat girjji it ge fága árvvoštallamin. Galggat muitit iežat fágarašaid ja váruhit seaguheames ságastallamii jus lea áššii mas don ieš berostat. It galgga lohkki maktige dájuhit.

8. IT GALGGA POLEMISERET. Lea erohus polemihka ja kritihka gaskkas. Galggat kritihkalaččat árvvoštallat, muhto it galgga diktit polemihka hávkadahttit árvvoštallama. Ale geavat árvvoštallama ággan ovddidit iežat oainnuid daid áššiid hárrái man birra girji lea.

9. IT GALGGA DUŠŠE GEARDDU HIT LÁGÁDUSMÁIDNUMA. Lohkki hálida oahpásmuvvat du árvvoštallamiin, ii ge oktii vel gullat maid lágádus oaivvilda girjji birra. Ale ráhkat guhkes sisdoallonamahaddama, ale ge geavat gollan dajaldagaid govvidettiin girjji. Garvve badjelmeare rábmoma, ale ge nuppe beales vikka bavččagahttit čállidat maktige.

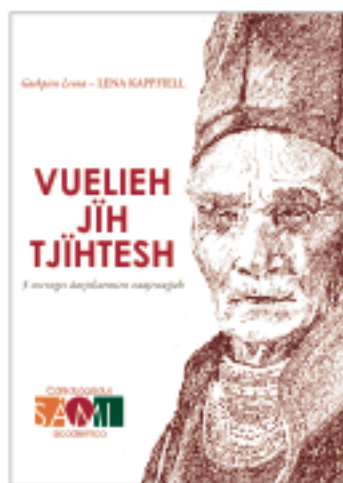
10. GALGGAT DOVDDAHIT IEŽAT. Lea dehálaš duođaštit ahte don berostat áššis, fáttás ja das mo girječállidat lea barggus čoavdán. Ii daga maidige jus lohkki vuohtta dus persovnnalaš áŋgiruššama ja boahat diehtit gosa don gulat áššis, muhto du árvvoštallan ii galgga šad dat priváhta oaivvildallan. Don galggat baicce ákkastallat iežat árvvoštallama váldooainnu beale, ovdal go cealkkát du árvvoštallama duomu girjji dahje čálloša hárrái. ■

H. Gaski jorgalan dárogielas.

www.calliidlagadus.org

lea girjegávpi!

SÁMIacademica – OĐĐA AKADEMALAŠ ČÁLARÁIDU

GAEBPIEN LEENA / LENA KAPPFJELL

Vuelieh jih tjiehtesh *3 voernges áarjelsaemien vaajestæjjah*

Voesteges gærjam orre akademihke tjaalegeraajrosne. *Vuelieh jih tjiehtesh* lea eatnoelohkemen tjielkestimmieim golme voernges áarjelsaemien vaajestimmi muhteste. *Gaebpien Gástan* jih *Ella Holm Bullen* tjiehtesegærjah, jih *Nils Mattias Anderssonen* vuelie mij lea raaktan klassikerrine sjædteme saemien lidteratuvresne.

ISBN 978-82-92044-63-6
NOK 200,-

JUIGOSAT JA DIVTTAT –

3 guovddas máttasámi poehta lea vuostas girji ođđa akademalaš čálaráiddu. *Vuelieh jih tjiehtesh* lea etnokritihkalaš dutkan golmma čállis geat leat leamaš guovddážiis marjimuš áiggi máttasámi giel girjjálašvuodas, ja dasa lassin lea čálli giehtadallan muhtun árbevirolaš juoiggusteavstta, mii lea šaddan klassihkárin sámi girjjálašvuodas. Čállit leat *Nils Mattias Andersson*, *Gustav Kappfjell* ja *Ella Holm Bull*. Giella: Máttasámi. Čoahkkáigeassu davvisámi-, dáro- ja engelasgillii.

RAUNA KUOKKANEN

Boaris dego eana

Eamiálbmogiid diehtu, filosofijjat ja dutkan

Girji láidesta lohkki marjimuš logemat jagi áiggi ságastallamii eamiálbmotdutkan sikkobealde ng. "eamiálbmotdiskursa". Dat čilge dan ságastallama vuoddoohpágiid ja fáttáid, ja ovdamearkkaid bokte buktá ovdan makkár áššit leat guovddážiis dan dutkansuorgis. Girji čilge konteavstta ja historjjá – manne eamiálbmotdutkan leat atnán

dárbbaslažžan buktit oidnosii ja deatuhit eamiálbmogiid diehtu, diehtortnegiid, filosofijjaid ja metodologijjaid dehálašvuoda. Dasa lassin girji lea láidehus dekoloniseremii sihke dutkamušas ja oahpahusas, ja oppalaččat eamiálbmot-servodagain.

ISBN 978-82-92044-70-4 NOK 200,-

ČálliidLágádus
SAMI
academica

ČálliidLágádus

ForfatternesForlag

AuthorsPublisher

ČálliidLágádus. Fitnodatgeaidnu 13, PB 140, NO-9735 Kárásjohka. Tlf +47 78 46 83 30, +47 91 59 06 06. Fax +47 78 46 83 29.
poasta@calliidlagadus.org – post@forfatternesforlag.org – post@authorspublisher.org

www.calliidlagadus.org

lea girjegávpi!

OAHPPOGIRJJIT

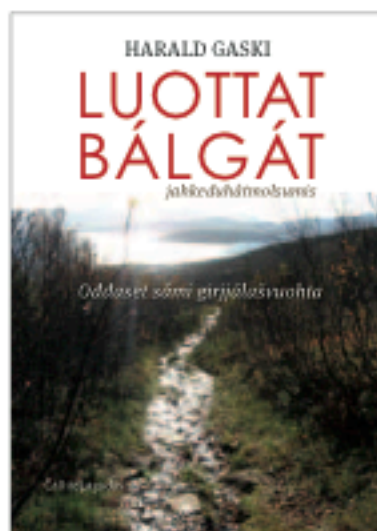
Sápmi & Máilbmi

Historjagirjijt dán skuvlajahká
5–10 luohkkái, ja joatkkaskuvlii

SÁPMI & MÁILBMI lea oahppogirjeráidu historjaoahpahussii 5. luohkás gitta joatkkaskuvlla manemuš luohkkái. Mii almmuhat oktiibuot 8 girji. Ja dasto maiddái neahttabáikki. 7. ja 8. luohká girjijt ráiddus leat ilbman, ja čavčča mielde galget buot girjijt leat fidnemis.

Čállit:

Heidi Guttorm Einarsen, 5.–7. luohkkái
Aage Solbakk, 8.–10. luohkkái
Bjørn Evjen, joatkkaskuvlla 2.–3. dássái

HARALD GASKI

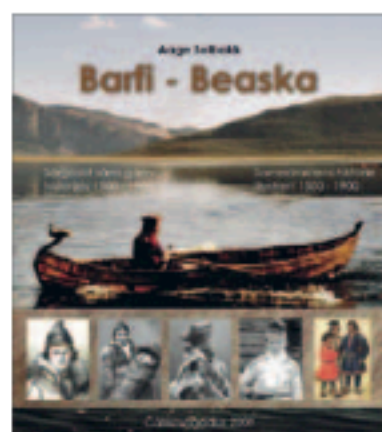
Luottat Bálgát

jahkeduhátmolsumis – Ođđasat
sámi girjjálašvuohta

Fáddágirji joatkkaskuvlii, fáddá "Davvisámegiella vuosttasgiellan – girjjálašvuohta". Girjies leat bargobihát ja hástalusat. Daid áigumuš lea oalgguhit lohkiid ságastallagoahtit girjjálašvuođa mánggaid fáttáid, ja dárkileabbo smiehtadit sihke árvvoštallama, jorgaleami ja fága- ja čáppagirjjálašvuođa gaskavuoda birra.

ISBN 978-82-92044-61-2
NOK 140,-

DOKUMENTÁRA GIRJJIT

AAGE SOLBAKK

Barfi – Beaska

Sárgosat sámi gárvvuid historjás
1500–1900

Girji lea sámegillii, govateavsttat leat maiddái dárogillii. Dasto lea girjies sátnelistu, mas sámegielat doahpagat leat čilgejuvwon dárogillii. Garra olggoš.

ISBN 978-82-92044-73-5
NOK 200,-

ČálliidLágádus

ForfatternesForlag

AuthorsPublisher

ČálliidLágádus. Fitnodatgeaidnu 13, PB 140, NO-9735 Kárásjohka. Tlf +47 78 46 83 30, +47 91 59 06 06. Fax +47 78 46 83 29.
postaa@calliidlagadus.org – post@forfatternesforlag.org – post@authorspublisher.org